

GÖTEBORGS UNIVERSITET

”Dom försöker sitt bästa”

En intervjustudie i hur elever i årskurs 8 upplever att skolan arbetar med att upptäcka, förebygga och åtgärda mobbning

Maria Lidholm

LAU395

Handledare: Henrik Lundberg

Examinator: Sabina Holstein-Beck

Rapportnummer: VT14-2480-13

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstrakt

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: ”Dom försöker sitt bästa”. En studie i hur elever upplever att skolan arbetar med att upptäcka, förebygga och åtgärda mobbning.

Författare: Maria Lidholm

Termin och år: VT 2014

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Henrik Lundberg

Examinator: Sabina Holstein-Beck

Rapportnummer: VT14-2480-13

Nyckelord: Mobbning, kränkande behandling, likabehandlingsplan, program mot mobbning, elevers upplevelse.

Syftet med denna studie är att undersöka hur elever upplever att skolan arbetar med att motverka mobbning. Frågeställningarna lyder: Hur definierar eleverna begreppet mobbning? Hur upplever eleverna att skolan arbetar med att: upptäcka, förebygga och åtgärda mobbning? Metod för studien är en halvstrukturerad fokusgruppintervju med fyra elever. Materialet består dels av elevernas intervjuutsagor, dels av skolans likabehandlingsplan.

Eleverna tycker att skolan är relativt bra på att upptäcka mobbning. De menar att det inte finns någon mobbning av allvarigare slag på skolan och att mindre former av mobbning är svår att upptäcka. Att förebygga mobbning är skolan sämre på. Ibland görs ett halvhjärtat försök att prata om hur man kan skapa trivsel och hur man kan uppnå det, men efter en vecka glöms det bort och uppföljningen är dålig. På skolan finns ett antal elever som är trivselledare men deras uppgift är vagt definierad. Eleverna tror att skolan arbetar med att åtgärda mobbning men att elever som inte är inblandade inte får veta något om det. Lärarna bryr sig och försöker, men alla gånger är det kanske inte tillräckligt. Eftersom skolan har relativt lite mobbning har lärarna inte erfarenhet och tillräcklig kunskap för att veta vad de ska göra.

I min kommande profession kommer jag med största sannolikhet att komma i kontakt med mobbning på ett eller annat sätt. Att aktivt motarbeta mobbning är ett av mina uppdrag. Som lärare kommer jag dessutom vara skyldig att ingripa i situationer där det sker. Min kunskap om vad mobbning kan bero på och vad den kan ha sin grund i har ökat i och med denna undersökning. Jag vet vad jag, enligt lag, är skyldig att göra. Jag har även fått en inblick i såväl skolans syn på mobbning som elevernas. En erfarenhet jag tar med mig är att dessa inte nödvändigtvis stämmer överens.

Innehållsförteckning

Inledning	1
Syfte och problemformulering	1
Bakgrund	1
Mobbning	1
Kränkande behandling	2
Diskriminering	2
Trakasserier	3
Nätmobbing	3
Lgr 11	3
Diskrimineringslagen (2008:567) och skollagen (2010:800)	4
Barn- och elevombudsmannen och diskrimineringsombudsmannen	4
Likabehandlingsplan	4
Mänskliga rättigheter	5
Barnkonventionen	5
Teori	5
Teorier om mobbning	5
Utvecklingspsykologisk teori	5
Teorin om mobbning som ett resultat av individuella olikheter	6
Sociokulturell teori	6
Grupprelaterad teori	7
Teorin om mobbning som ett inlärt beteende	8
Program och metoder mot mobbning	8
Olweus åtgärdsprogram	9
Rigbys anti-mobbingsprogram	10
Tidigare forskning	10
<i>A meta-evaluation of methods and approaches to reducing bullying in pre-schools and early primary school in Australia</i>	10
<i>Effekter av anti-mobbingsprogram – vad säger forskningen?</i>	11
<i>The effectiveness of school-based anti-bullying programs</i>	11
<i>Utvärdering av metoder mot mobbning</i>	12
<i>Diskriminerad, trakasserad, kränkt?</i>	12
<i>Barn- och elevskyddslagen i praktiken</i>	13
Metod och material	13
Val av metod	13
Urval av skola	14
Urval av intervjupersoner	14
Genomförande och bearbetning	15
Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet	15
Etiska överväganden	16
Bortsorterat material	16
Resultat och analys	16
Gustavs skolas likabehandlingsplan	17
Hur definieras begreppet <i>mobbning</i> i Gustavs skolas likabehandlingsplan?	18
Hur definierar eleverna begreppet <i>mobbning</i> ?	18
Hur upplever eleverna att skolan arbetar med att upptäcka mobbning?	19
Hur upplever eleverna att skolan arbetar med att förebygga mobbning?	19
Hur upplever eleverna att skolan arbetar med att åtgärda mobbning?	20
Slutdiskussion	20

Förslag till fortsatt forskning.....	22
Pedagogisk relevans	22
Litteraturförteckning	23

Bilagor

Bilaga A: Intervjuguide

Bilaga B: Tillståndsmall

Bilaga C: Gustavs skolas likabehandlingsplan

Inledning

Trots att det finns en lag mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever, utsätts 6-7 % av eleverna i årskurs 4-9 för mobbning.¹ 2006 skärptes lagarna och enligt den nya läroplanen ska mobbning förhindras och motarbetas.² Enligt diskrimineringslagen har alla människor samma värde och ska därför behandlas lika.³ Mobbning och konflikter förekommer troligtvis på alla skolor och i alla stadier. Att aktivt motarbeta mobbning är ett av mina kommande uppdrag som lärare. Dessutom vill jag vara förberedd på att handskas med mobbning genom att vara påläst i ämnet. Jag har valt att undersöka skolmobbning utifrån ett elevperspektiv eftersom det oftast är de som blir utsatta och därmed är deras erfarenhet viktig.

Enligt skollagen ska alla skolor upprätta en plan vars mål man ska arbeta med under det kommande året. Planen ska omfatta åtgärder för att förhindra och förebygga trakasserier eller för att främja elevers lika möjligheter och rättigheter.⁴ Enligt Friends, som är en organisation med uppdrag att stoppa mobbning, är det bara 7 av 10 elever som känner till likabehandlingsplanens innehåll.⁵ Skolinspektionen menar att skolorna ofta har en tydlig plan men att eleverna inte är medvetna om den eller att de har en annan syn på skolans mobbningsproblem än vad personalen har, trots att eleverna bör vara delaktiga i arbetet med att ta fram likabehandlingsplanen. Insatserna har visat sig ha störst effekt när eleverna är delaktiga och får inflytande i de insatser som görs mot mobbning.⁶ Skollagen finns men jag vill undersöka hur det ser ut i verkligheten. Vet eleverna om att det finns en plan som ska gälla deras trygghet?

Syfte och problemformulering

Sedan diskrimineringslagen trädde i kraft 2008 är alla skolor skyldiga att ha en likabehandlingsplan.⁷ Det är viktigt att alla på skolan följer planen. En förutsättning för att detta ska kunna ske är att både personal och elever är väl införstådda med likabehandlingsarbetet. Syftet med denna studie är att undersöka hur elever upplever att skolan arbetar med att motverka mobbning.

Utifrån syftet och läroplanens värdegrund har följande frågeställningar formulerats: *Hur definierar eleverna begreppet mobbning? Hur upplever eleverna att skolan arbetar med att upptäcka, förebygga och åtgärda mobbning?*

Bakgrund

I detta kapitel klargörs begreppen *mobbning*, *kränkande behandling*, *diskriminering*, *trakasserier* och *nätmobbing* vilka är väsentliga för uppsatsen. Därefter redogörs för de lagar och styrdokument som har med likabehandling att göra.

Mobbning

Enligt nationalencyklopedin innebär mobbning att:

”en eller flera individer upprepade gånger och under en viss tid tillfogar en annan individ skada eller obehag. Mobbning förutsätter en viss obalans i styrkeförhållandena: den som blir utsatt,

¹ Skolverket: *Kränkningar och mobbning* (2013) (hämtad 31.03.2014).

² Skolverket: *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* (Stockholm, 2011) s. 12.

³ SFS 2008: 567. *Diskrimineringslag*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet DISK, 1 kap § 1.

⁴ SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

⁵ Friends: *Statistik om mobbning* (2013) (hämtad 31.03.2014).

⁶ Rädda barnen: *En skola utan mobbning* (hämtad 18.04.2014).

⁷ SFS 2008: 567. *Diskrimineringslag*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet DISK, 3 kap § 16.

mobboffret, har svårt att försvara sig mot den eller dem som angriper. Mobbning kan ske direkt, med fysiska eller verbala medel, eller indirekt, t.ex. genom social isolering ("utfrysning").⁸

Direkt mobbning avser öppna angrepp på offret medan indirekt mobbning innefattar utfrysning och social isolering.⁹ Pojkar är överrepresenterade vad gäller traditionell mobbning jämfört med flickor.¹⁰ Begreppet mobbning används inte längre i skollagen, utan innefattas i begreppet kränkande behandling eller trakasserier.¹¹

Kränkande behandling

I skollagen och i läroplanerna används numera samlingsbegreppet *kränkande behandling*. Till begreppet räknas mobbning och rasism.¹² Enligt skollagen är kränkande behandling "ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen (2008:567) kränker ett barns eller en elevs värdighet".¹³ En eller flera personer kan utöva kränkningar mot en eller flera. Dessa kan vara systematiskt återkommande eller äga rum vid enstaka tillfällen.

Kränkningar kan ske var och när som helst och innefattar:

- fysisk kontakt (till exempel slag, sparkar eller knuffar),
- verbala handlingar (till exempel hot, hån eller bruk av skällsord),
- psykosociala handlingar (till exempel ryktesspridning eller utfrysning),
- textburna handlingar (till exempel lappar, brev eller klotter samt sms eller mail).¹⁴

Anledningen till att sociala medier inte nämns inom punkten textburna handlingar beror sannolikt på att de, sedan 2003 då Skolverkets rapport *Olikas lika värde* skrevs, har kommit att bli allt mer populära tack vare teknologins ständiga utveckling. Enligt barn- och elevombudet råder nolltolerans mot mobbning i skolan och förskolan. Eleverna har rätt till en trygg miljö fri från kränkningar, diskriminering och trakasserier.¹⁵

Diskriminering

Diskriminering är, enligt Nationalencyklopedin, "särbehandling (av individer eller grupper) vilken innebär ett avsteg från principen att lika fall skall behandlas lika".¹⁶ Det är vanligt att skilja på direkt och indirekt diskriminering. Det förstnämnda syftar på någon som behandlas, har behandlats eller skulle ha behandlats sämre än någon annan i samma situation på grund av *diskrimineringsgrunderna* (kön, könsöverskridande uttryck eller identitet, religion eller annan trosuppfattning, etnisk tillhörighet, sexuell läggning, funktionshinder eller ålder).¹⁷ Ett exempel på direkt diskriminering kan vara ett fall där en kvinna anses vara mest meriterad för en arbetsuppgift, men då en man ändå väljs ut att utföra den. Ett annat exempel skulle kunna vara att en krog sätter högre åldersgräns för män än för kvinnor.¹⁸

Indirekt diskriminering avser någon som blir särbehandlad på grund av en bestämmelse, ett förfaringsätt eller ett kriterium som framstår som neutralt men som missgynnar personer med visst kön, visst könsöverskridande uttryck eller identitet, viss religion eller annan

⁸ Sonja Leikrans & Dan Olweus. Mobbning. *Nationalencyklopedin* (2014) (hämtad 31.03.2014).

⁹ Dan Olweus: *Mobbning i skolan: vad vi vet och vad vi kan göra* (Stockholm, 1992) s. 4.

¹⁰ Linda Beckman: *Traditional bullying and cyberbullying among Swedish adolescents: gender differences and associations with mental health* (Karlstad, 2013).

¹¹ Skolverket: *Kränkningar och mobbning* (2013) (hämtad 31.03.2014).

¹² Skolverket: *Olikas lika värde* (2003) (hämtad 1.04.2014) s. 15.

¹³ SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet, 6 kap § 3.

¹⁴ Skolverket: *Olikas lika värde* (2003) (hämtad 1.04.2014) s. 15.

¹⁵ Barn- och elevombudet: *Om BEO* (2009) (hämtad 18.04.2014).

¹⁶ Diskriminering. *Nationalencyklopedin* (2014) (hämtad 31.03.2014).

¹⁷ SFS 2008: 567. *Diskrimineringslag*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet DISK, 1 kap § 4.

¹⁸ Jämställdhetsombudsmannen: *Vad är diskriminering?* (hämtad 24.04.2014).

trosuppfattning, viss etnisk tillhörighet, viss sexuell läggning, visst funktionshinder, eller viss ålder.¹⁹ Om ett arbete kräver mycket goda kunskaper i svenska språket trots att det inte är befogat för tjänsten kan man tala om indirekt diskriminering (av till exempel personer med utländsk härkomst).²⁰ Ett annat exempel skulle kunna vara en arbetsannons som kräver körkort där det inte är nödvändigt för att kunna utföra arbetsuppgifterna, då personer med vissa funktionshinder indirekt blir diskriminerade.²¹

Trakasserier

Trakasserier avser ett uppträdande som genom diskrimineringsgrunderna kränker någons värdighet.²²

Nätmobbing

Nätmobbing definieras på samma sätt som traditionell mobbing men avser mobbing via internet och mobiltelefoner.²³ Tack vare teknologins utveckling har mobbningen letat sig fram och ökat på sociala medier och i sms.²⁴ Nätmobbing är en viktig del av fenomenet mobbing men ligger utanför denna studie.

Linda Beckmans avhandling bekräftar vad tidigare forskning kommit fram till, nämligen att nätmobbing är vanligare bland flickor än bland pojkar. Anledningen till detta är troligen det faktum att flickor är mer kommunikativa på internet än vad pojkar är; pojkar spelar ofta tv-spel medan flickor bloggar. Därmed utsätts flickor för högre risk att bli mobbade. Signifikanta problem med nätmobbing är att det inte endast sker i skolan utan även i hemmet, att det sprids snabbt och att mobbaren kan gömma sig bakom olika namn för att förbli anonym. Dessutom ser mobbaren inte offrets reaktioner vid nätmobbing vilket kan leda till mindre empati och grövre handlingar.²⁵ För att minska mobbing menar Beckman att det är viktigt att skolan prioriterar värdegrund och relationer samt att mobbing och kränkande behandling aldrig tolereras.²⁶ Anledningen till att Beckmans avhandling inte används i föreliggande studie beror helt enkelt på att det, utöver hennes avhandling, finns flera andra att uppmärksamma.

Lgr 11

Lgr 11 baseras på skollagen vilket innebär att det är staten som fastställer de riktlinjer som gäller för skolans verksamhet. Enligt läroplanen ska

”[i]ngen [...] i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller

¹⁹ SFS 2008: 567. *Diskrimineringslag*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet DISK, 1 kap § 4.

²⁰ Svensk arbetsrätt: *Diskrimineringslagen* (hämtad 24.04.2014).

²¹ Akademikerförbundet SSR: *Indirekt diskriminering* (2010) (hämtad 24.04.2014).

²² SFS 2008: 567. *Diskrimineringslag*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet DISK, 1 kap § 4; Skolverket: *Kränkningar och mobbing* (2013) (hämtad 31.03.2014).

²³ Peter K. Smith, Jess Mahdavi, Manuel Carvalho, Sonja Fisher, Shanette Russell & Neil Tippett: “Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils” i *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385 (Blackwell, Oxford, 2008).

²⁴ Nichole Egbert & James D. Belcher: “Reality bites: An investigation of the genre of reality television and its relationship to viewers’ body image” i *Mass Communication and Society*, 15(3), 407-431 (Mahwah, New Jersey, 2012).

²⁵ Linda Beckman: *Traditional bullying and cyberbullying among Swedish adolescents: gender differences and associations with mental health* (Karlstad, 2013); Robert Slonje & Peter K. Smith: *Cyberbullying: Another main type of bullying* (2007) s. 147-154.

²⁶ Linda Beckman: *Traditional bullying and cyberbullying among Swedish adolescents: gender differences and associations with mental health* (Karlstad, 2013).

funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Sådana tendenser ska aktivt motverkas”.²⁷

Dessutom är det skolans mål att varje elev ska bidra till att hjälpa andra människor samt ta avstånd från förtryck och kränkande behandling.²⁸

Diskrimineringslagen (2008:567) och skollagen (2010:800)

Diskrimineringslagen och skollagen är de två lagar som ska skydda från kränkningar, diskriminering och trakasserier i skolan. 2006 tillkom en lag om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever som 2009 upphävdes genom diskrimineringslagen. Enligt lagen måste alla skolor ha en likabehandlingsplan.²⁹

Sjätte kapitlet i skollagen, ”Åtgärder mot kränkande behandling”, innehåller förbud mot diskriminering. Huvudmannen (kommunen eller den som driver en fristående skola) har till uppgift att se till att varje verksamhet bedriver ett målinriktat arbete för att motverka, förhindra och åtgärda kränkande behandling av elever. Huvudmannen ansvarar också för att det upprättas en plan varje år över de åtgärder som kommer genomföras eller åtminstone påbörjas under nästkommande år, som avser att behövas för att förhindra och förebygga kränkande behandling. Dessutom ska föregående års planerade åtgärder redogöras för.³⁰

Barn- och elevombudsmannen och diskrimineringsombudsmannen

Skolinspektionen och barn- och elevombudet bevakar reglerna som gäller kränkande behandling i skollagen medan diskrimineringsombudsmannen bevakar diskrimineringslagen.³¹ Barn- och elevombudet inrättades av regeringen 2006 och ingår i Skolinspektionen samtidigt som hon/han har ett självständigt tillsynsuppdrag. Hon/han utreder anmälningar av kränkande slag som elever utsatts för, ger information till skolorna om den nolltolerans som finns i skollagen samt samarbetar med diskrimineringsombudsmannen, barnombudsmannen, kommunen och elevorganisationer. Hon/han är även ombud för elever i domstol när en elev utsatts för kränkningar och kräver skadestånd.³²

Diskrimineringsombudsmannen bildades 2009 och är en statlig myndighet som utses av regeringen och arbetar för allas lika möjligheter och rättigheter i samhället. Hon/han arbetar mot diskriminering som gäller diskrimineringsgrunderna. Dessutom ser hon/han till att föräldraledighetslagen följs och att ingen som är föräldraledig blir särbehandlad på jobbet.³³ Diskrimineringsombudsmannen utgörs av tidigare ombud som gått ihop och blivit en myndighet (jämställdhetsombudsmannen, ombudsmannen mot etnisk diskriminering, handikappombudsmannen och ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning).³⁴

Likabehandlingsplan

Enligt diskrimineringslagen måste alla skolor ha en likabehandlingsplan.³⁵ Den ska innehålla åtgärder för att främja alla barns rättigheter oavsett religion, etnisk tillhörighet eller trosuppfattning, kön, sexuell läggning eller funktionshinder. Den ska också innehålla ett

²⁷ Skolverket: *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* (Stockholm, 2011) s. 7.

²⁸ Ib., s. 12.

²⁹ SFS 2008: 567. *Diskrimineringslag*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet DISK, 3 kap § 16.

³⁰ SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

³¹ Barn- och elevombudet: *Lagar och regler* (2009) (hämtad 31.03.2014).

³² Barn- och elevombudet: *Om BEO* (2009) (hämtad 18.04.2014).

³³ Diskrimineringsombudsmannen: *Om diskrimineringsombudsmannen* (2012) (hämtad 18.04.2014).

³⁴ Ib.

³⁵ SFS 2008: 567. *Diskrimineringslag*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet DISK, 3 kap § 16.

förebyggande och förhindrande arbete mot trakasserier och annan kränkande behandling.³⁶ Skolverket ger direktiv för hur dessa planer ska se ut och sedan är det upp till skolan att skriva en lokal likbehandlingsplan. Enligt Friends rapport hävdar sju av tio elever att de känner till vad som står i skolans likabehandlingsplan.³⁷

Mänskliga rättigheter

En stor del av de mänskliga rättigheterna utgörs av skyddet mot diskriminering. Att utsätta någon för diskriminering är att avvisa vissa människors identitet eller tro och är därför ett angrepp på de mänskliga rättigheterna. FN:s mänskliga rättigheter är grundade på en icke-diskriminerande princip.³⁸

Barnkonventionen

Sverige har gett internationella löften som delvis uppfylls genom lagstiftningen om förbud mot diskriminering. Ett av dessa löften är att Sverige ska leva upp till de krav som finns i FN:s barnkonvention.³⁹ Barnkonventionen, som FN antog 1989, syftar till att skapa ett samhälle som respekterar barnen i alla sammanhang. De länder som skrivit under konventionen är skyldiga att följa konventionens 54 artiklar.

Skollagen grundar sig främst på följande ur barnkonventionen: Alla barn har lika rättigheter och lika värde. Inget barn får diskrimineras. Alla barn har rätt till utbildning. Barnets bästa ska komma i främsta rummet i alla beslut som rör barn. Alla barn har rätt till överlevnad och utveckling, att uttrycka sina åsikter och höras i alla frågor som rör henne/honom samt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld, övergrepp, vanvård eller utnyttjande i vårdnadshavares eller annan persons vård. Samhället ska ha sociala program för att ge barnet (och den som har hand om barnet) stöd och för att arbeta förebyggande. Inget av de länder som skrivit under barnkonventionen får kränka barn och elevers värdighet.⁴⁰

Teori

Forskning kring mobbning har resulterat i en rad olika teorier. Jag har valt att utgå från Ken Rigbys teorier om mobbning.

Teorier om mobbning

Rigby presenterar fem olika förklaringsmodeller till varför mobbning uppstår: utvecklingspsykologisk teori, teorin om mobbning som ett resultat av individuella olikheter, sociokulturell teori, grupprelaterad teori och teorin om reperativ rättvisa.⁴¹ Dessa teorier ligger till grund för min analys av elevintervjun.

Utvecklingspsykologisk teori

Enligt den utvecklingspsykologiska teorin börjar mobbning i tidig barndom när behovet att hävda sig på andras bekostnad för att fastställa sin sociala dominans ökar. Till att börja med hävdar sig barn på elaka vis genom att exempelvis slåss i ett försök att skrämja de som är svagare. I takt med att barnet blir äldre minskar dessa tendenser och istället för fysisk mobbning blir verbal och indirekt mobbning vanligare. Fysisk mobbning är alltså vanligast i den tidiga barndomen och minskar i takt med att barnen blir äldre. Denna trend är dock

³⁶ Rädda barnen: *En skola utan mobbning* (hämtad 18.04.2014).

³⁷ Friends: *Statistik om mobbning* (2013) (hämtad 31.03.2014).

³⁸ Mänskliga rättigheter: *Rätten att inte bli diskriminerad* (hämtad 18.04.2014); Amnesty: *Fakta om diskriminering* (2011) (hämtad 18.04.2014).

³⁹ Barn- och elevombudet: *Barnkonventionen* (2009) (hämtad 31.03.2014).

⁴⁰ Barn- och elevombudet: *Barnkonventionen* (2009) (hämtad 31.03.2014), artikel 2, 3, 6, 12, 19, 28.

⁴¹ Min översättning.

tillfälligt omvänd när barnen flyttar från grundskolan till sin nya miljö på gymnasiet, vilket utvecklingspsykologin får kritik för att inte ta hänsyn till. Trots att teorin är en användbar vägledning för hur de problem som ligger bakom mobbning kan lösas, måste sociala miljöfaktorer också tas i beaktande.⁴²

Teorin om mobbning som ett resultat av individuella olikheter

Teorin om mobbning som ett resultat av individuella skillnader mellan människor hävdar att en obalans i maktförhållandet kan leda till att barn med mer makt förtrycker barn med mindre makt. Barn som upprepade gånger mobbar andra i skolan brukar ha låg empatisk förmåga och kan vara psykotiskt lagda. Barn som återkommande blir offer för mobbning är benägna att bli psykiskt introverta, få låg självkänsla och bristande social kompetens – särskilt vad gäller självsäkerhet. Hur sådana egenskaper uppstår har debatterats mycket. För närvarande är det allmänt känt att genetisk påverkan spelar en viss roll och att den kan interagera med ogynnsamma sociala förhållanden som barn kan utsättas för. I dysfunktionella familjer där barn inte känner sig älskade och/eller känner sig kontrollerade av föräldrarna kan följden bli att de agerar aggressivt i skolan – särskilt om skolan heller inte motverkar aggressivt beteende.⁴³

Det finns begränsningar i denna teori. Alla introverta barn med låg självkänsla som växer upp i relativt godartade miljöer blir inte mobbade. Inte heller behöver aggressiva och oempatiska barn trakassera andra. Dessutom kan individer med olika personligheter tillhöra samma sociokulturella grupp och tillsammans mobba individer som avviker från den sociokulturella gruppen.⁴⁴

Eftersom forskning inom området har sett att individuella olikheter kan vara en faktor till att mobbning uppstår har vissa skolor infört ett program som kan hjälpa utsatta barn att försvara sig på ett mer effektivt sätt, till exempel genom att utveckla bättre social kompetens och att lära sig att agera mer offensivt. Anger management-program har också tagits fram för att hjälpa de barn som är mer benägna att agera aggressivt att kontrollera sin ilska.⁴⁵

Sociokulturell teori

Ett annat perspektiv försöker förklara mobbning som ett resultat av att det finns sociala grupper med olika grader av makt. Fokus ligger oftast på skillnader som har en historisk och kulturell grund, så som kön, ras, etnicitet och klass. Stor vikt har ofta lagts på skillnader kopplade till kön där samhället ses som patriarkalt. Män anses generellt ha mer makt än kvinnor som en följd av samhälleliga föreställningar om att män är det dominerande könet. Rigby menar att pojkar känner sig motiverade att förtrycka flickor för att bibehålla sin dominans. Faktum är att ett flertal studier har visat att pojkar är mer benägna än flickor att starta mobbning och att pojkar är mer benägna att mobba än vad flickor är. En undersökning som Rigby gjort på 38000 barn visade att en mycket högre andel flickor påstås bli mobbade enbart av pojkar (22,1 %) än pojkar som blir mobbade enbart av flickor (3,4 %).⁴⁶

Den process som vissa pojkar går igenom då de utvecklar egenskaper som leder till ett beteende där de förtrycker andra beskrivs ibland som en uppbyggnad av hegemonisk maskulinitet. Detta gäller inte bara det stora antal där pojkar mobbar flickor, utan även för pojkar som mobbar pojkar vars egenskaper inte är stereotyp maskulina. Flickor som mobbar flickor innefattar de flickor som avviker från en idealiserad föreställning om vad det innebär

⁴² Ken Rigby: "Addressing Bullying in Schools: Theory and Practice" i *Australian Institute of Criminology*, no 259 (2003) s. 2f.

⁴³ Ib., s. 3.

⁴⁴ Ib.

⁴⁵ Ib.

⁴⁶ Ib.

att vara kvinnlig. Dessa flickor tenderar att lättare bli utsatta för mobbning än de som inte avviker från den feminina normen.⁴⁷

Det hävdas ibland att mobbning tenderar att förknippas med ras eller etniska olikheter och att vissa etniska grupper försöker dominera grupper som har mindre makt. Studier har visat att vissa av dessa grupper är mer benägna än andra att utsättas för verbala övergrepp.⁴⁸ Däremot finns ingen forskning som pekar på att barn riskerar att bli mobbade av kamrater som tillhör en högre social klass trots att det ofta hävdas.⁴⁹

Rigby har riktat uppmärksamhet mot hur läroplanen kan påverka barnen att acceptera och respektera sociokulturella skillnader. Förslagsvis bör läroplanen inte enbart vara explicit och direkt ta itu med frågor som rör skillnader i kön, ras, etnicitet och klass för att motverka fördomar och diskriminering. Viktigare är att tillämpandet av läroplanen indirekt behandlar mobbning genom att stimulera gemensamma problemlösningar, empati och kritiskt tänkande. Flera skolor i Rigbys undersökning har tillämpat ett sociokulturellt perspektiv där jämställdhetsaspekten är framstående. Dessa skolor betonar användningen av läroplanen som ett sätt att utveckla känslomässig förståelse och positiva relationer snarare än att styra ett oönskat beteende genom att använda negativa sanktioner och/eller rådgivningsmetoder som innefattar auktoritära lösningar för att ta itu med mobbningsproblem.⁵⁰

Grupprelaterad teori

Denna teori bygger, i likhet med den sociokulturella teorin, på en föreställning om att mobbning uppstår i sociala kontexter. Till skillnad från den sociokulturella teorin som menar att kontexten består av skillnader i kön, ras och klass, menar den grupprelaterade teorin först och främst att den består av de beteenden och attityder som finns hos alla på skolan. Individuer är påverkade av vilken filosofi skolan har. För det andra menar teorin att eleverna är kraftigt påverkade av en mindre grupp kamrater med vilka de har en relativt nära gemenskap. Sådana grupper bildas vanligen inom en skola på grund av gemensamma intressen och stark sammanhållning. De kan utgöra ett hot för utomstående vilka också kan bli offer för mobbning.⁵¹

Enligt denna teori uppstår mobbning vanligen i en skola där en grupp elever är stödda av en grupp som i vissa situationer har mer makt än dem de har för avsikt att mobba. Motivet kan vara förutfattade meningar om en person eller en önskan om att ha roligt på någon annans bekostnad. Mobbningen upprätthålls genom en förbindelse med en grupp snarare än av enskilda motiv som personlig illvilja. Detta synsätt förutsätter att mobbning är ett typiskt gruppfenomen.⁵²

Riktlinjerna för skolorna är att de måste vara medvetna om de roller som finns inom grupper och inte hos individer. Grupperna måste identifieras och arbetas med. Flera metoder har tagits fram för att arbeta med elevgrupper som har mobbat eller misstänks mobba andra. En metod: No Blame Approach, som utformades av Barbara Maines och Georg Robinson 1992, innebär att en lärare eller kurator har ett möte med den grupp barn som har identifierats som mobbare tillsammans med ett antal andra barn. Läraren förklarar för gruppen vilket lidande offret har utsatts för och gruppen förväntas därefter fundera över hur situationen kan

⁴⁷ Ken Rigby: "Addressing Bullying in Schools: Theory and Practice" i *Australian Institute of Criminology*, no 259 (2003) s. 3.

⁴⁸ Se till exempel Rigbys diskussion om aboriginer, "Addressing Bullying in Schools: Theory and Practice" i *Australian Institute of Criminology*, no 259 (2003) s. 3f.

⁴⁹ Ken Rigby: "Addressing Bullying in Schools: Theory and Practice" i *Australian Institute of Criminology*, no 259 (2003) s. 4.

⁵⁰ Ib.

⁵¹ Ib., s. 4f.

⁵² Ib.

förbättras. Den grupp av barn som är icke-mobbare förväntas bruka ett positivt gruppträck, det vill säga, påverka mobbarna att agera mer välvilligt mot offret.⁵³

En alternativ metod, som använts främst med äldre barn, utformades av Anatol Pikas 2002 och kallas Method of Shared Concern. Den innebär att skolan arbetar från början med personer som misstänks vara med i en grupp som mobbar. Lärarens roll är att förmedla sin oro över offret och införa (och därefter övervaka) enskilda åtgärder för att på så sätt minska den påverkan gruppen kan ha på varje individs handling.⁵⁴

Teorin om mobbning som ett inlärt beteende

Detta perspektiv hävdar att vissa barn är mer benägna än andra att mobba och att bli mobbade som en följd av den typ av karaktär de utvecklat. Barn som mobbar andra känner vanligtvis liten eller ingen stolthet över sin skola och är inte väl integrerade i samhället. De hanterar sina känslomässiga reaktioner av det lidande de orsakar ”felaktigt”, genom att inte uppleva skamkänslor. De tenderar också att tillskriva sitt offer ovärdiga egenskaper. Offret är däremot ofta benäget att uppleva för mycket skamkänslor. Till viss del betonar detta perspektiv individuella skillnader, liksom den grupprelaterade teorin, men teorin om mobbning som ett inlärt beteende tillskriver dessutom vissa problem till skolverksamheten och inblandade personer. Dessa inblandade kan inkludera familj och vänner till både mobbaren och offret.⁵⁵

Målet med teorin är att skamkänslor ska framkallas hos dem som mobbar andra genom att offret tillrättavisar dem. Detta är tänkt att göras på ett konstruktivt sätt i närvaro av familj och vänner. En eventuell framgång är i hög grad beroende av stödet från dem som bryr sig om mobbaren samt samhällets beredskap att förlåta och ge ett värdigt bemötande. Detta synsätt handlar om att återställa positiva relationer snarare än att tillämpa straff. Vissa skolor har tillämpat idén om tillrättavisande på ett förebyggande sätt genom ett program som uppmuntrar elever att utveckla relationer med sina kamrater som kännetecknas av respekt och hänsyn. Eleverna har fått hjälp via rollspel att lösa konflikter med kamrater, hantera olämpliga skamkänslor och att öka sin självsäkerhet. Inga rapporter finns dock om förekomsten av mobbning har minskat med hjälp av denna metod ännu. När allvarliga fall av mobbning förekommer kan de lösas genom ett gemensamt samtal där offret uppmuntras att uttrycka sin version medan målet är att mobbarna ska lyssna, bli förkrossade och gå med på att kompensera offret.⁵⁶

Program och metoder mot mobbning

I början av 70-talet blev frågan om mobbning högaktuell och problemet fick mycket uppmärksamhet. Tio år senare kom de första anti-mobbningsprogrammen vilka dagens likabehandlingsplaner är en utveckling av.⁵⁷ Idag finns ett antal program mot mobbning som skolorna kan tillämpa om de vill. Olweus åtgärdsprogram, Farstametoden, Friends, SET (Social och emotionell träning), Lions Quest, Skolkomet, Skolmedling och Stegvis är bara några av alla program som finns.

Dan Olweus åtgärdsprogram är det mest omfattande då det både är *förebyggande* och *åtgärdande* samt innehåller insatser som är värdegrundsstärkande och upptäckande.⁵⁸ Värt att

⁵³ Ken Rigby: "Addressing Bullying in Schools: Theory and Practice" i *Australian Institute of Criminology*, no 259 (2003) s. 4f.

⁵⁴ Ib.

⁵⁵ Ib.

⁵⁶ Ib.

⁵⁷ Per Alvant: *Effekter av anti-mobbningsprogram - vad säger forskningen?* [Elektronisk resurs], Brottsförebyggande rådet (Stockholm, 2009) s. 6; Christina Thors (red.): *Utstött: en bok om mobbning* (Stockholm, 2007) s 59f.

⁵⁸ Skolverket: *Utvärdering av metoder mot mobbning. Rapport 353.* (2011) s. 21f.

beakta är att Olweus åtgärdsprogram var det enda som 2003 var evidensbaserat enligt Skolverkets undersökning *Olikas lika värde*. I studien poängterades det att man inte vet mycket om vilka effekter de program som används på skolorna har.⁵⁹ 2009 visade Brottsförebyggande rådets undersökning *Effekter av anti-mobbningsprogram - vad säger forskningen?* att även det finska programmet KiVa uppfyllde kravet på vetenskaplighet. Trots att programmen numera är två, är siffrorna låga.⁶⁰

Olweus åtgärdsprogram

Ett av de första och mest kända åtgärdsprogrammen är Olweus modell mot mobbning och kränkande behandling från 1983. Många likabehandlingsplaner baseras på hans program än idag.⁶¹ Olweus åtgärdsprogram går ut på att skapa en skol- och (helst) en hemmiljö som karaktäriseras av:

1. värme, engagemang och positivt intresse från de vuxna.
2. tydliga och klara gränser för oacceptabelt beteende.
3. konsekvent användning av icke-fysiska och icke-fientliga sanktioner vid överträdelse (för att fostra snarare än bestraffa).
4. auktoritativt uppträdande från de vuxna (men inte auktoritärt) gentemot barnen (för en ryggradsstruktur snarare än en murstruktur).⁶²

För att nå huvudmålet att ”minska eller helt förhindra existerande mobbningsproblem i och utanför skolan, och att förebygga uppkomsten av nya sådana problem”⁶³, finns åtgärder att ta till på tre nivåer. På skolnivå får eleverna fylla i ett frågeformulär som kartlägger den enskilda skolans mobbningsituation, en studiedag vigs till att arbeta med mobbning och anordnar ett föräldramöte för att stärka samarbetet med hemmen, studiecirkel och ett bättre rastvaktsystem införs, en attraktiv utemiljö skapas och en kontakttelefon upprättas dit elever kan ringa för att få prata med någon vuxen på skolan som lyssnar. På klassnivå arbetar lärare tillsammans med elever fram klassregler mot mobbning, läraren berömmar elever som (utifrån mobbningsynpunkt) betett sig bra och sanktionerar elever som har ett oönskat beteende, klassmöten införs där man arbetar med mobbning i klassen vilka följs upp regelbundet, man spelar rollspel och läser litteratur som berör mobbning, eleverna får träna sig att lära genom gemensamma positiva aktiviteter, man samarbetar för att i klassen skapa en ”vi-känsla” och inför dels ett klassföräldramöte, dels enskilda samtal med föräldrarna. På individnivå tar man itu med mobbningen genom att ha allvarliga samtal med mobbare och mobboffer var för sig, man har samtal med föräldrar till inblandade elever, en åtgärdsplan utformas och uppföljningsmöte planeras in, hjälp tas från icke inblandade elever i klassen, föräldrar ges hjälp och stöd, samtalsgrupper för föräldrar till mobbade respektive mobbade elever införs och inblandade elever kan få byta klass eller skola.⁶⁴

Rigbys anti-mobbningsprogram

Enligt Rigby bör ett väl underbyggt och effektivt anti-mobbningsprogram innefatta:

1. Ett bestämt uttryck för skolans målsättning att arbeta mot trakasserier och mobbning samt att främja goda relationer eleverna emellan.

⁵⁹ Skolverket: *Olikas lika värde* (2003) (hämtad 07.04.2014).

⁶⁰ Per Alvant: *Effekter av anti-mobbningsprogram - vad säger forskningen?* [Elektronisk resurs], Brottsförebyggande rådet (Stockholm, 2009) s. 19.

⁶¹ Laura M. Crothers, Jered B. Kolbert & William F. Barker: ”Middle School Students’ Preferences for Anti-Bullying Interventions”. *School Psychology International*, 27(4) 475 – 487 (2006) s. 477.

⁶² Barbara Coloroso: *Mobbningens tre ansikten: så bryter vi våldets onda cirkel*, [Ny utg.], (Malmö, 2007) s. 217f.

⁶³ Dan Olweus: *Mobbning i skolan: vad vi vet och vad vi kan göra* (Stockholm, 1992) s. 48.

⁶⁴ Ib., del 2.

2. Tydliga exempel, definitioner och klargöranden om vad mobbning innebär.
3. En deklarerings av alla skolans grupper och individers (elevers, föräldrars och personals) rätt att slippa förödmjukas och antastas av andra.
4. En förklaring till att alla är skyldiga att försöka hejda mobbning som bevitnar en mobbningsituation.
5. Uppmuntrande av barn och föräldrar som oroar sig för mobbning att tala om problemen med skolans personal.
6. En redogörelse för hur skolan avser behandla mobbning.
7. En plan för att, efter en kort tid, utvärdera programmet.⁶⁵

Tidigare forskning

Nedan redogörs för tidigare forskning som, av olika anledningar, är relevant för min studie.

A meta-evaluation of methods and approaches to reducing bullying in pre-schools and early primary school in Australia

Rigby har, i sin utvärdering av ett stort antal anti-mobbningsprogram, kommit fram till att implementeringsarbetet är lika viktigt som innehållet i programmet för att kunna minska skolmobbning. Med andra ord kan ett program nå mycket olika resultat när det gäller att förebygga mobbning beroende på vilken skola som inför det och hur det används.⁶⁶

För att bedöma hur effektiva anti-mobbningsmetoder är valde Rigby ut 13 studier som utvärderat program runt om i världen. Resultaten från de granskade utvärderingarna visade att försök att införa anti-mobbningsprogram för att minska mobbning hjälper föga. Trots att vissa skolor visade en minskning av mobbning på 50 % var de flesta betydligt mindre framgångsrika och några inte framgångsrika alls. Det är också stor skillnad på olika program – vissa är mer effektiva, andra betydligt mindre. Däremot visade det sig att mobbning tenderar att öka på skolor som *inte* har något åtgärdsprogram. Eftersom flera komponenter används i de flesta program var det i allmänhet inte möjligt att fastställa vilket eller vilka som var avgörande för de påvisade effekterna. Det är vanligare att mobbning minskar där program införs hos barn i lägre åldrar än i högre.⁶⁷

Efter genomförandet av ett program på en skola kunde man se att medvetenhet om mobbning hade ökat, men en motsvarande ökning av kunskap om vad som utlöste mobbningen gick inte att se. I de fall där man såg en minskning av mobbning kunde man inte se någon skillnad hos flickor respektive pojkar. Trots detta fanns vissa tecken på att en minskning av mobbning mellan flickor endast var relativt kortvarig och att flickor generellt ställer sig mer positiva till anti-mobbningsprogram än vad pojkar gör.⁶⁸

Anti-mobbningsprogram kräver att lärare och föräldrar arbetar tillsammans, men betydelsen av föräldrarnas engagemang har inte specifikt utvärderats i Rigbys studie. En viktig och kanske avgörande faktor för att minska mobbning tycks trots allt vara att skolan inför ett anti-mobbningsprogram och att personalen känner ett starkt engagemang i detta

⁶⁵ Ken Rigby: "What can schools do about cases of bullying?" i *Pastoral Care in Education*, vol. 29, no. 4, 273–285 (2011) s. 282; Barbara Coloroso: *Mobbningens tre ansikten: så bryter vi våldets onda cirkel*, [Ny utg.], (Malmö, 2007) s. 218.

⁶⁶ Per Alvant: *Effekter av anti-mobbningsprogram - vad säger forskningen?* [Elektronisk resurs], Brottsförebyggande rådet (Stockholm, 2009) s. 19f.

⁶⁷ Ken Rigby: *A meta-evaluation of methods and approaches to reducing bullying in pre-schools and early primary school in Australia* (Australien, 2002) s. 1f, 17.

⁶⁸ *Ib.*, s. 2.

åtagande. Bristen på utvärderande forskning av anti-mobbningsprogram är, enligt Rigby, allvarlig.⁶⁹

Effekter av anti-mobbningsprogram – vad säger forskningen?

Den forskning som Brottsförebyggande rådet låtit genomföra för att undersöka effekterna av anti-mobbningsprogram visar att ”[a]nti-mobbningsprogram i skolan fungerar. Den systematiska forskningsgenomgången visar att programmen ofta är effektiva för att minska mobbning.”⁷⁰ I studien har 30 anti-mobbningsprogram undersökts för att finna komponenter som kan förebygga och minska mobbning.⁷¹

Mobbning är mer sällsynt på de skolor där ett anti-mobbningsprogram finns infört. Antalet *mobbare* var 23 % mindre på de skolor som använder ett anti-mobbningsprogram än på de som inte gör det och antalet *mobbade* var 17 % mindre. Resultatet är ett genomsnitt och ser olika ut på olika skolor. På vissa skolor är mobbning betydligt mer ovanligt än på skolor utan anti-mobbningsprogram medan det på andra skolor endast är något mer ovanligt.⁷²

De viktigaste komponenterna för en minskning av antalet *mobbare* är främst ökad tillsyn av skolgårdar, föräldrautbildning och disciplinära åtgärder. Andra viktiga faktorer är också information till föräldrar, skolkonferenser, ledarskap i klassrummet, regler i klassrummet och utbildningsvideor. För att minska antalet *mobbade* är de viktigaste komponenterna arbete med elever som kamratstödjare, utbildningsvideor, föräldrautbildning och disciplinära åtgärder. Andra viktiga komponenter är ökad tillsyn av skolgårdar och arbetsgrupper med experter.⁷³

Det visade sig också vara viktigt att programmen bedrivs under en relativt lång tid, att lärare och elever är intensivt engagerade samt att programmen riktar sig till elever från elva år och uppåt. Rekommendationer enligt studien är att utgå från Olweus åtgärdsprogram och anpassa det utifrån de faktorer som visat vara viktiga för att minska mobbning.⁷⁴

The effectiveness of school-based anti-bullying programs

Enligt den forskningsgenomgång som Brottsförebyggande rådet genomförde lyftes positiva effekter av anti-mobbningsprogram fram, men många forskare hävdar att det är överdrivet. Ferguson med flera menar, liksom Rigby, att de effekter som påvisats av anti-mobbningsprogram är så liten att den knappt är påtaglig. Det pedagogiska och psykologiska perspektivet inom området har skilda utgångspunkter och därmed stora skillnader vad gäller synen på mobbning och vilka resultat som lyfts fram.

Det tycks finnas flera förklaringar till varför anti-mobbningsprogram inte är effektiva när det gäller att minska skolmobbning. Mobbare förklaras ofta som osäkra och okontrollerat aggressiva men, enligt Ferguson med flera, har Olweus kommit fram till att det är tvärtom. Mobbare har, förutom aggressiva och dominerande personlighetsdrag, hög självkänsla och är normalbegåvade barn. Mobbning och våldsamt beteende kan i många fall vara en strategi för att höja sin sociala status på bekostnad av andra barn. Anti-mobbningsprogram skulle kunna främja jämställdhet som kan minska mobbarens sociala dominans men det finns inget som dessa program erbjuder som skulle kunna locka mobbare att följa dess strategier. Eftersom mobbare inte ser någon personlig fördel att följa programmets rekommendationer struntar de

⁶⁹ Ken Rigby: *A meta-evaluation of methods and approaches to reducing bullying in pre-schools and early primary school in Australia* (Australien, 2002) s. 18.

⁷⁰ Per Alvant: *Effekter av anti-mobbningsprogram - vad säger forskningen?* [Elektronisk resurs], Brottsförebyggande rådet (Stockholm, 2009) s. 15.

⁷¹ Ib., s. 13.

⁷² Ib., s. 15f.

⁷³ Ib., s. 16f.

⁷⁴ Ib.

helt enkelt i dem. Barn som inte är våldsamma kan försöka följa programmen men i slutändan lär de bli frustrerade när de våldsamma barnen väljer att inte göra det.⁷⁵

En annan förklaring är att antisociala och våldsamma beteenden kan vara såväl genetiskt som icke-genetiskt betingade. Det har blivit vanligt att anta att mobbningsbeteenden är inlärd, men enligt studier kan åtminstone 50 % av dessa beteenden (från mobbning till kriminellt våld) härledas till arv. Även om det genetiska arvet förstås påverkas av miljön för att trigga ett våldsamt beteende har ändå generna visat sig ha en avgörande grund till beteendet. Trots detta kan beteendet ändå vara omformningsbart om strategier eller program införs i skolan.⁷⁶

En tredje förklaring är att dessa program ofta genomförs i skolor där våldet redan har minskat betydligt (av okända anledningar). Faktum är att våldsbrott i skolor *har* minskat betydligt under det senaste årtiondet och troligen gäller det även mobbning. När majoriteten av skolbaserade anti-mobbingsprogram införs på lågriskskolor kan genomförandet av programmen vara bristfällig. Program som införs på högriskskolor tenderar att nå mer effektiva resultat.⁷⁷

Utvärdering av metoder mot mobbning

Vilka program mot mobbning som är effektiva är svårt att undersöka eftersom skolor aldrig använder endast ett program. Skolverkets rapport *Utvärdering av metoder mot mobbning* fick därför istället mäta effekten av diverse insatser (till exempel rastvaktssystem, kamratstödjare, faddersystem, anti-mobbingsgrupp, temadagar, trivselregler och information till föräldrar). Det visade sig att olika insatser hade olika effekt på flickor respektive pojkar. Ingen enskild insats kan användas för att nå positiva effekter utan rekommendationen är en kombination av insatser och ett systematiskt arbete.⁷⁸ Insatsen kooperativa lag (personal med specialkompetens tillsammans med lärare) som reducerar mobbning var effektiv för både flickor och pojkar. För flickor var de insatser som gav bäst effekt omhändertagande av mobbare och mobbade, att eleverna fick vara aktiva i det förebyggande arbetet, rastvaktssystem, uppföljning och utvärdering samt stormöten om mobbning. Vad gäller pojkar var följande åtgärder mest effektiva: disciplinära strategier, relationsfrämjande insatser elever emellan och skolregler.⁷⁹

De olika insatserna hade också olika effekt beroende på om mobbningen var fysisk eller social. Omhändertagande av mobbare och mobbade samt stormöten om mobbning var de insatser som var mest effektiva mot social mobbning bland flickor. Effektivt mot fysisk mobbning bland flickor var att eleverna fick vara delaktiga i det förebyggande arbetet. Mot både fysisk och social mobbning bland flickor var uppföljning och utvärdering de mest effektiva insatserna. För fysisk mobbning bland pojkar hade relationsfrämjande insatser bäst effekt. Disciplinära strategier var den enda insatsen som visade sig ha effekt på social mobbning bland pojkar.⁸⁰

Diskriminerad, trakasserad, kränkt?

Enligt Skolverkets rapport *Diskriminerad, trakasserad, kränkt?* är grunden till att det förekommer kränkningar, trakasserier och diskriminering samhällets och skolans normer.

⁷⁵ Christopher J. Ferguson, Claudia San Miguel, John C. Kilburn, JR & Patricia Sanchez: "The effectiveness of school-based anti-bullying programs: a meta-analytic review" i *Criminal Justice Review*, vol. 32, no 4, 401-414 (2007) s. 410f.

⁷⁶ Ib.

⁷⁷ Ib.

⁷⁸ Skolverket: *Utvärdering av metoder mot mobbning. Rapport 353*. (2011) s. 3.

⁷⁹ Ib., s. 188.

⁸⁰ Ib., s. 189.

Företeelser, utseenden och uppföranden kategoriseras som onormala respektive normala. Skolan blir ett ställe där normer utmanas. Det finns tydliga normer som rör diskrimineringsgrunderna. Enligt undersökningen är normen för *religion* att vara sekulär kristen och *etnisk tillhörighet* vit svensk. Normen vad gäller *kön* är att se flickor och pojkar som komplementära och olika, och normen för *sexuell läggning* är heterosexualitet. Vad gäller *funktionsnedsättning* klassificeras särskoleelever ofta som avvikare medan det ”normala” är att sakna funktionsnedsättning. Utöver kränkningar och trakasserier som rör diskrimineringsgrunderna förekommer kränkande behandling som rör utseende och ekonomiska resurser.⁸¹

Barn- och elevskyddslagen i praktiken

Skolverket fick ett uppdrag från regeringen att undersöka hur lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling tillämpas i skolorna. Lagen om att alla skolor ska ha en likabehandlingsplan och att elever ska delta i dess arbete utgör undersökningens första del. 96 % av grundskolorna visade sig ha en likabehandlingsplan, men av de likabehandlingsplaner som fanns uppfyllde inte alla lagens krav. Drygt hälften av de undersökta grundskolorna svarar att en eller flera elever varit med i utformningen av likabehandlingsplanen. Enligt skollagen ska likabehandlingsplanen, vilket nämnts tidigare, innehålla en redovisning av de åtgärder skolan planerar att genomföra för att förhindra och förebygga mobbning. Åtgärderna bör vara kopplade till varje diskrimineringsgrund. En av tre grundskolors likabehandlingsplaner innehåller detta. Ofta saknas dock konkreta exempel på tillvägagångssätt.⁸²

Den andra delen av undersökningen handlar om att skolan, enligt diskrimineringslagen, har skyldighet att förebygga och förhindra trakasserier och annan kränkande behandling. De flesta grundskolor har någon organisation som arbetar främjande samt trivselregler och diskussioner om trygghet. Nio av tio har ett elevvårdsteam, två av tre har kamratstödjare och fler än åtta av tio arbetar utifrån en förebyggande metod mot mobbning.⁸³

Sista delen utgörs av lagen om skyldighet att utreda och vidta åtgärder vid kännedom om att elever anser sig ha blivit utsatta för kränkning. Grundskolor har ofta någon utredningsansvarig. Åtta av tio grundskolor har utarbetade förslag på akuta åtgärder för att stoppa mobbning där den vanligaste är samtal med inblandade elever och att informera föräldrar.⁸⁴

Metod och material

Metod för studien är en halvstrukturerad fokusgruppintervju med fyra elever. Materialet består dels av elevernas intervjuutsagor, dels av Gustavs skolas likabehandlingsplan.

Val av metod

Med studiens syfte som bakgrund ligger den undersökta skolans likabehandlingsplan till grund för utformningen av mina intervjufrågor. Jag använde mig av en halvstrukturerad gruppintervju med fyra flickor i årskurs åtta. Att välja att intervjua just elever väjde tyngst

⁸¹ Skolverket: *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Rapport 326*. (2009) s. 88.

⁸² Skolverket: *Barn- och elevskyddslagen i praktiken. Rapport 327*. (2009) s. 66ff; SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet, kap 6.

⁸³ Skolverket: *Barn- och elevskyddslagen i praktiken. Rapport 327*. (2009) s. 71f; SFS 2008: 567. *Diskrimineringslag*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet DISK, 3 kap § 16.

⁸⁴ Skolverket: *Barn- och elevskyddslagen i praktiken. Rapport 327*. (2009) s. 75; SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet, kap 6.

eftersom syftet med min studie är att undersöka *elevernas upplevelse* av skolans arbete med att upptäcka, förebygga och åtgärda mobbing.

Enligt Steinar Kvale är syftet med den kvalitativa forskningen att förstå ämnet ur den intervjuades livsvärld. Kunskap tillägnas i mötet mellan den som intervjuar och den som blir intervjuad. Den kvalitativa aspekten handlar om att eftersöka så nyanserade beskrivningar av den intervjuades livsvärld som möjligt. Till skillnad från den kvantitativa intervjun arbetar den kvalitativa med ord och inte med siffror. Intervjuaren bör samla in förutsättningslösa beskrivningar av de teman hon/han undersöker samtidigt som hon/han bör vara öppen för nya perspektiv. Hon/han bör vara lyhörd, nyfiken och kritisk mot sina egna hypoteser. Intervjun bör varken vara helt ostrukturerad eller strängt strukturerad. De intervjuade uttrycker ofta mångtydiga uttalanden och det är min uppgift som intervjuare att klargöra dessa.⁸⁵

En halvstrukturerad intervju innehåller teman och frågor som är relevanta för syftet men möjlighet finns att formulera om frågorna eller ändra ordningen på dem. Intervjuaren ger en bakgrund till sin undersökning, introducerar samtalsämnena och styr samtalet genom frågor. Hur strikt man väljer att följa sin form är upp till intervjuaren. Varje fråga kan bedömas tematiskt och dynamiskt. Tematisk bedömning innebär att frågorna relateras till intervjuämnet och de teoretiska uppfattningar undersökningen utgår från. Dynamisk bedömning innebär att frågorna stimuleras till ett flytande samtal och samspel så att den intervjuade känner sig trygg och manad att berätta om sina känslor och upplevelser. Korta frågor som är lätta att förstå är att föredra.⁸⁶ Gruppintervjuer kallas ofta ”fokusgruppintervjuer”. En fokusgruppintervju är en form av kvalitativ intervju. Metoden är lämplig i de fall då man har för avsikt att studera en grups motiv för handlingar och uppfattningar kring ett specifikt fenomen. Genom att intervju en grupp elever om hur de ser på skolans arbete kring mobbing framträder en del av den kontext som de är en del av. En fokusgruppintervju kan i mitt fall ge en bättre spegling av skolans arbete än vad enskilda elever skulle förmedla var och en för sig. Djupet blir inte detsamma som intervjuer med enskilda personer ger men istället kan fokusgruppintervjun ge en större bredd tack vare gruppens dynamik.⁸⁷ Som intervjuare ansvarar jag för att alla får komma till tals så att inte en person för gruppens talan. Enligt Kvale kan intervju med en fokusgrupp leda till en kaotisk datainsamling för intervjuaren och svårigheter att hålla isär alla åsikter, men å andra sidan leder samtalet ofta till känsloladdade och spontana uttalanden.⁸⁸

Urval av skola

I denna studie har jag valt att kalla den undersökta skolan, som ligger i Varbergs kommun, för Gustavs skola. Det är en kommunal skola för årskurserna F-9 och jag hade sedan tidigare ingen erfarenhet av den.

Enligt statistik som Skolverket tagit fram går det 188 elever i årskurs 6-9 på Gustavs skola läsåret 2013/2014. 100 % av lärarna är behöriga. Elever med godkänt betyg i alla ämnen då de gick ur årskurs 9 var 2013 86, 7 % och det genomsnittligt sammanlagda slutbetyget uppgick till 235,6 (av 320) poäng. Jämfört med andra svenska skolor ansågs andelen elever som nått målen i alla ämnen på Gustavs skola vara medelhögt.⁸⁹

Urval av intervjupersoner

Jag har valt att använda mig av ett strategiskt urval. Först valde jag ut ett antal intressanta variabler; bland annat elever i grundskolans senare år. Jag antog att de kunde bidra med

⁸⁵ Steinar Kvale: *Den kvalitativa forskningsintervjun*, (Lund, 1997) s. 34ff.

⁸⁶ Ib., s. 117ff.

⁸⁷ Peter Esaiasson: *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 3., [rev.] uppl., (Stockholm, 2007) kap. 18.

⁸⁸ Steinar Kvale: *Den kvalitativa forskningsintervjun*, (Lund, 1997) s. 97.

⁸⁹ Siris – kvalitet och resultat i skolan (hämtad 08.04.2014).

betydelsefull information på mina frågor, eftersom det är elevers upplevelse av skolans arbete med mobbning som jag har för avsikt att undersöka. Gruppens omfång skulle bestå av fyra till sex elever. Jag tog de intervjupersoner, vilket Trost enligt Kvale rekommenderar, som jag lättast fick tag på. Detta blev just denna klass på en skola som kunde tänka sig att ställa upp. I och med bekvämlighetsurvalet är jag medveten om att urvalet blir skevt, men eftersom jag inte har för avsikt att generalisera⁹⁰ utan undersöka det enskilda fallet spelar det ingen roll.⁹¹

Jag fick tillgång till en klass i årskurs åtta. Klassen består av 23 elever och alla fick möjlighet att delta i studien. 17 elever valde att ta emot en tillståndsmall som skickades med hem till elevernas målsman. Av dessa 17 kom fyra stycken tillbaka med målsmans underskrift som gav eleven tillstånd att delta. Dessa fyra elever är alla flickor.

Genomförande och bearbetning

Fyra elever deltog i gruppintervjun. Intervjun ägde rum i ett grupprum på skolan där eleverna kunde känna sig både trygga och ostörda. Tidsåtgången var ungefär 40 minuter och samtalet spelades in med ljudupptagare. Tillvägagångssättet var, som nämnts tidigare, halvstrukturerad med fyra temaområden. Dessa områden var: begreppet mobbning, upptäcka mobbning, förebygga mobbning och åtgärda mobbning.⁹² Efter genomförandet av gruppintervjun avlyssnades det inspelade ljudet två gånger. Därefter transkriberades det.

Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Kvalitativ forskning kan anses vara subjektiv och svagt replikerbar då resultatet påverkas av den som tolkat. Reliabiliteten (tillförlitligheten) är ofta tvetydig och det faktum att få undersökningsspersoner ofta används leder till begränsad möjlighet att generalisera. Kvantitativ forskning kan, å andra sidan, kritiseras för att inte bli tillräckligt djup.⁹³

En studies tillförlitlighet handlar om hur sanna och pålitliga ens resultat egentligen anses vara. Reliabiliteten (tillförlitligheten/mätnoggrannheten) handlar om kvalitén på mätinstrumentet. Felfaktorer som feltolkning av frågor och svar, dåliga frågor, gissningar och yttre störningar minskar reliabiliteten. Jag inser att mina tolkningar av elevernas intervju svar påverkar resultaten av min studie. Min avsikt var att ställa så enkla frågor som möjligt och att få raka, utförliga svar. Det faktum att intervjun spelades in gjorde att jag kunde lyssna på den flera gånger och minimera antalet feltolkningar.⁹⁴

Validiteten (giltigheten/riktigheten) frågar sig om mätinstrumentet undersöker det man har för avsikt att undersöka. Mätinstrumentet måste dels mäta säkert (bra reliabilitet), dels mäta rätt sak. Mätningen får inte täcka varken mer eller mindre än det man ämnar få veta, och heller inte endast delar av det. Hur ärlig en eventuell intervju person är måste också tas med i beaktningen.⁹⁵ Jag försökte ställa frågor som endast gäller skolans mobbningsarbete. Hur ärliga mina intervju personer var kan jag inte veta. Två frågor handlade om eleverna själva avstår från mobbning och om de hjälper andra människor. Det kan vara svårt att svara något annat än ja på dessa frågor, inser jag. Anledningen till att jag ställde frågorna var att svaren, oavsett vilka de var, trots allt var av intresse. Eftersom eleverna själva fick välja att delta borde svaren kunna anses vara något mer ärliga än om deltagandet inte varit valfritt. Däremot svarade de på frågorna i grupp och därmed måste risken för grupstryck tas i beaktande. Jag inser att resultatet hade kunnat bli ett annat om jag intervjuat andra elever på skolan.

⁹⁰ Detta återkommer jag till i avsnittet "Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet" nedan.

⁹¹ Staffan Stukát: *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, 2. uppl. (Lund, 2011) s. 63-70.

⁹² Se Bilaga A: Intervjuguide.

⁹³ Staffan Stukát: *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, 2. uppl. (Lund, 2011) s. 35f.

⁹⁴ Ib., s. 132-134.

⁹⁵ Ib., s. 134-136.

Frågan om generaliserbarhet handlar om för vem eller vilka resultaten gäller: ”Kan resultatet generaliseras eller gäller resultatet endast för den undersökta gruppen?”⁹⁶ Min generaliserbarhet kan anses vara liten med tanke på att urvalet inte är representativt då endast flickor från en klass på en skola deltog, undersökningsgruppen var en liten grupp på endast fyra elever, bortfallet var stort och möjligtvis snedvridet då de som ville delta troligen inte var mobbare.⁹⁷ Jag valde att genomföra en fallundersökning för att tolka och förstå ett enskilt fall då jag redan från början insåg att en generaliserbar undersökning inte skulle rymmas inom tidsramen för arbetet. Dessutom tror jag att dessa flickor kunde ge en relativt generaliserad och ärlig syn av mobbning på just deras skola med tanke på att de troligen inte var mobbare själva, de hade alla en tydlig bild av mobbningen på skolan och de var näst äldst på skolan, vilket innebar att de sett skolans mobbningsituation under många år.

Etiska överväganden

För att skydda skolans identitet har jag gett den fingerat namn. Jag formulerade först syftet med undersökningen skriftligt i det, enligt *samtyckeskravet*, utfärdade missivbrevet till eleverna och deras målsmän.⁹⁸ Därefter informerade jag även om syftet muntligt vid intervju och meddelade intervjupersonerna att deras deltagande är frivilligt och anonymt samt att det går bra att när som helst avbryta sin medverkan, i enlighet med *informationskravet*. Enligt *konfidentialitetskravet* blev eleverna upplysta om att de kommer förbli anonyma och icke-identifierbara i studien samt att ljudinspelningen kommer raderas inom kort. Enligt *nyttjandekravet* blev eleverna informerade om att de uppgifter de bidrog med endast används i syfte för min undersökning.⁹⁹

Bortsorterat material

Denna undersökning var från början avsedd att göras på en annan skola. En intervju med rektor genomfördes gällande skolans arbete mot mobbning. Därefter skulle tillståndsmall delas ut till eleverna i en klass för underskrift från målsmän, vilket rektorn ansåg var onödigt. Istället hämtades två elever i årskurs 6 in från korridoren för intervju. Resultatet blev visserligen intressant då rektorn hade en tydlig bild av skolans antimobbningsarbete medan eleverna hade en helt annan, men dessvärre fick materialet kasseras främst med tanke på att inga underskrifter fanns. Dessutom deltog endast två elever vid intervjun vilket är för lite för att en fokusgruppintervju ska anses legitim. Eleverna var heller inte förberedda vare sig på att bli intervjuade eller på ämnet, vilket jag ville att de skulle vara. Med tanke på att min lärarbehörighet sträcker sig från årskurs 7 och uppåt ville jag dessutom helst intervjua elever i någon av motsvarande klasser.

Resultat och analys

I detta kapitel analyseras de resultat som framkommit i studien. För att tydliggöra resultaten utifrån uppsatsens syfte och problemformuleringar presenteras de under fem rubriker. Först presenteras och anslyseras Gustavs skolas likabehandlingsplan, sedan introduceras skolans respektive elevernas definition av mobbning. Därefter baseras rubrikerna utifrån varje enskild del av frågeställningen. Hur man definierar begreppet mobbning avgör på vilket sätt man arbetar för att förebygga och åtgärda mobbning i skolan.

⁹⁶ Staffan Stukát: *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, 2. uppl. (Lund, 2011) s. 136.

⁹⁷ Ib., s. 136f.

⁹⁸ Se Bilaga B: Tillståndsmall.

⁹⁹ Vetenskapsrådet: *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.

Gustavs skolas likabehandlingsplan

Gustavs skola har utformat en likabehandlingsplan som gäller november 2013 – november 2014 för årskurs 6-9. Denna lokala likabehandlingsplan består dels av en plan mot kränkande behandling, dels av en åtgärdsplan för att främja rättigheter och möjligheter samt en redogörelse för vilka av dessa åtgärder som är planerade att påbörjas eller genomföras under kommande år. Skolan lägger i sin likabehandlingsplan fokus på det förebyggande arbetet genom att skapa goda relationer, trygghet, respektfullt bemötande och ansvarstagande. Eleverna ska bli delaktiga i skolans likabehandlingsarbete genom trivselledarna, klassråd och vardagliga diskussioner.¹⁰⁰ Enligt Gustavs skola är kränkande behandling ”ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen (2008:567) kränker ett barn eller en elevs värdighet”.¹⁰¹

Under läsårets start 2013 fick skolan besök av Skolinspektionen där det framkom att skolans likabehandlingsplan inte styr det förebyggande arbete som sker och i arbetslagen fanns inga särskilda mål för arbetet. Eleverna kände över huvud taget inte till planen mot kränkande behandling och visste heller inte vad som händer om kränkningar skulle förekomma på skolan. De arbetade heller inte med värdegrundsfrågor kontinuerligt i klassrummet. Efter inspektionen bestämdes det att ett nytt grepp skulle tas kring skolans främjande och förebyggande arbete.

Gustavs skola har som mål att, vad gäller främjande insatser, under 2014:

- ha nått en ökad jämställdhet mellan könen genom att:
 - blanda flickor och pojkar i olika gruppkonstellationer.
 - lotta fram vissa grupper.
 - vid olika tillfällen medvetet skapa rena flick- och pojkgrupper.
- ska skolans elever uppleva att de har samma möjligheter och rättigheter gällande religion eller annan trosuppfattning genom att:
 - se olikheter hos religioner som en tillgång i det dagliga arbetet.
 - bekanta sig med andra länders traditioner och religioner.
 - fortsätta arbetet med globalt engagemang.
 - ta upp dessa frågor via projektet ”skapande skola”.
 - gå på studiebesök.
 - ha alternativ lunch.
- ska eleverna ha kunskap om olika etniska gruppers levnadsförhållanden genom att:
 - se olikheter i andras traditioner och kulturer som en tillgång i det dagliga arbetet.
 - diskutera i klassrummet för att bredda kunskaper.
 - fortsätta arbetet med globalt engagemang.
- ha en ökad förståelse för olika sexuella läggningar. Inga elever ska känna sig utsatta för trakasserier eller diskriminering på grund av sexuell läggning, familjebildning eller könsidentitet. För att öka förståelsen ska skolan:
 - göra studiebesök på ungdomsmottagningen.
 - arbeta för att personalen är personlig och inte privat.
 - informera på ett sakligt sätt.
 - ha och lyfta diskussioner om olika familjebildningar.
- ska alla elever ha samma möjligheter och rättigheter oavsett funktionshinder. Inga elever ska känna sig utsatta för trakasserier eller diskriminering på grund av funktionshinder. För att arbeta mot detta mål ska skolan:
 - utgå från eleven med funktionshinder när aktiviteter och undervisning planeras.

¹⁰⁰ Gustavs skola: *Likabehandlingsplan. Årskurs 6-9, november 2013 – november 2014.* (2013) s. 3.

¹⁰¹ Gustavs skola: *Likabehandlingsplan. Årskurs 6-9, november 2013 – november 2014.* (2013) s. 11.

- arbeta för en öppen dialog med vårdnadshavare och i klassrummet gällande funktionshinder.
- ska inga elever känna sig utsatta för kränkningar. För att nå detta mål ska:
 - alla bli bemötta med respekt.
 - alla bli sedda och tagna på allvar.
 - all personal på skolan ta ansvar för alla elever på skolan.
 - skolan agera utifrån anvisningarna som finns i skolans likabehandlingsplan.
 - skolan ta fram regler och utvärdera dem tillsammans med klassen.

Samtliga mål ska följas upp genom en kommungemensam enkät och lärare ska dokumentera svaren.¹⁰² Vidare består planen av en kartläggning och kartläggningsmetoder av områden som kan förbättras, förebyggande åtgärder och rutiner för akuta situationer. Huruvida skolan arbetar efter något känt program eller metod mot mobbning framkommer inte i likabehandlingsplanen.

Hur definieras begreppet *mobbning* i Gustavs skolas likabehandlingsplan?

Enligt Gustavs skola är kränkande behandling ”ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen (2008:567) kränker ett barn eller en elevs värdighet”¹⁰³ vilket är hämtat ur skollagens definition av detsamma. Vidare tydliggörs de sju olika diskrimineringsgrunderna, direkt och indirekt diskriminering, trakasserier samt sexuella trakasserier. Dessa definitioner är direkt hämtade ur diskrimineringslagen.

Hur definierar eleverna begreppet *mobbning*?

Enligt eleverna själva är mobbning när någon blir utsatt och/eller trakasserad av andra personer under längre tid. Det är ofta någon som är ensam och inte har någon som står upp för den som blir utsatt. De som blir offer för mobbning har ofta få vänner och dåligt självförtroende, men de kan även vara populära elever med både självförtroende och vänner. Den som blir utsatt för mobbning brukar inte ha gjort något. Elevernas definition av mobbning kan jämföras med Nationalencyklopedins (NE) bortsett från att flickorna menar att mobbning är något som pågår under *längre* tid vilket inte går att uttyda ur NE. NE förutsätter en obalans i styrkeförhållandet i sin definition, och det är också något som flickorna nämner. Att den mobbade ofta är ensam, utan vänner och har dåligt självförtroende kan jämföras med Rigbys teori om mobbning som ett resultat av individuella olikheter som baseras på tanken om att barn med mer makt förtrycker barn med mindre. Eleverna hävdar att flickor tenderar att mobbas med ”blickar” och att prata bakom ryggen medan pojkar oftare är fysiska och slåss. Även NE nämner att mobbning kan vara både fysisk och verbal. Social och indirekt mobbning blir vanligare än fysisk mobbning med åldern enligt Rigbys utvecklingsteori, men eleverna verkar snarare ha åsikten att de formerna av mobbning blir vanligare bland flickor medan fysisk mobbning fortfarande är vanlig bland pojkar. Det finns mobbning på Gustavs skola men inte lika allvarlig som på många andra skolor, enligt flickorna, då slagsmål sällan förekommer. I och med detta uttalande har elevernas två olika definitioner av mobbning då begreppet även blir synonymt med slagsmål.

En variant av mobbning är enligt eleverna gruppträck, vilket kan jämföras med Rigbys grupprelaterade teori som menar att en grupp elever med gemensamma intressen och mer makt än en annan grupp kan utföra mobbning. Flickorna säger att personliga problem ofta ligger bakom mobbarens behov av att hävda sig. Dåliga hemförhållanden togs upp som ett exempel som säkert är vanligt. Denna gissning kan styrkas av Rigby som hävdar att ogynnsamma sociala förhållanden är en faktor som kan ligga bakom ett aggressivt beteende.

¹⁰² Ib., s. 3-6.

¹⁰³ Gustavs skola: *Likabehandlingsplan. Årskurs 6-9, november 2013 – november 2014.* (2013) s. 11.

Flickorna, som på det stora hela, främst utgår från den utvecklingspsykologiska teorin, om än ovetandes, tar ändå sociala faktorer i beaktande, vilket Rigby rekommenderar.

På frågan om hur en mobbare är svarade eleverna att det ofta är människor som upplevs som starka men som egentligen är osäkra på sig själva. De trycker ner andras självförtroende för att öka sitt eget. Ferguson med flera och Olweus hävdar att detta antagande är vanligt, men felaktigt och att mobbare tvärtom har hög självkänsla. Däremot hävdar både forskarna och flickorna att mobbing kan vara ett tillvägagångssätt för att höja sin status genom att trycka ner andra. Att mobbing skulle bero på normer och avvikelse från desamma vilket Skolverket kommit fram till i sin rapport *Diskriminerad, trakasserad, kränkt?* är ingenting eleverna nämner.

Hur upplever eleverna att skolan arbetar med att upptäcka mobbing?

En likabehandlingsplan vet flickorna att det finns, men inte vad den innehåller. Det tas upp i klasserna i början på terminen att det finns en plan mot mobbing men inte mycket mer specifikt än så, vilket flickorna ser som en brist. För att ett effektivt likabehandlingsarbete ska kunna råda på skolan är det viktigt att alla (även elever) är införstådda med arbetet, vilket dessa flickor inte är. Barn- och elevskyddslagen är inte längre gällande lagstiftning och därmed finns det inte utskrivet i någon lag att eleverna ska vara med och delta i skolans likabehandlingsarbete även om det är att föredra.

Flickorna tycker att skolan är relativt bra på att upptäcka mobbing. De menar att det inte finns någon mobbing av allvarligare slag och att mindre former av mobbing är svår att upptäcka. Detta uttalande stämmer överens med Gustavs skolas vision som menar att skolan är trygg och främst lägger fokus på ett förebyggande arbete genom att skapa goda relationer och respektfullt bemötande.

Enligt läroplanens värdegrund ska alla elever ta avstånd från att människor utsätts för mobbing.¹⁰⁴ På frågan om hur flickorna upplever att skolan förmedlar det målet svarar de att det är något de lärt sig hemma och när de började skolan. Nu då de går i årskurs åtta är det inte längre något de pratar om i klassrummet. Lärarna försöker snarare se till att det är bra sammanhållning i klassen och att alla beter sig schysst mot varandra. Helst ska man, enligt flickorna, ta avstånd genom att säga till någon vuxen, men de funderar även på om man borde gå emellan om man blir vittne till mobbing. Ibland är det svårt att veta om bråk är allvar eller på skoj och då vill man inte gärna agera, säger gruppen.

Hur upplever eleverna att skolan arbetar med att förebygga mobbing?

Att förebygga mobbing tycker flickorna att skolan är sämre på. Ibland görs ett halvhjärtat försök att prata om hur man kan skapa trivsel och hur man kan uppnå det, men efter en vecka glöms det bort och uppföljningen är dålig. På skolan finns ett antal elever som valts ut till trivselledare men deras uppgift är vag och ingen vidare information ges. Flickorna menar att deras uppgift egentligen är att se till att alla får vara med och att ingen hamnar utanför, men att de vid sina möten fikar, hittar på jippon och ibland pratar lite om mobbing. I skolans likabehandlingsplan står det bland annat att första skoldagen på vårterminen ska viggas åt samtal kring värdeord vilket flickorna pratar om, men menar att det är ett ineffektivt försök till att skapa trivsel. Enligt Gustavs skolas likabehandlingsplan ska eleverna bli ”delaktiga genom klassråd, trivselledarna och vardagliga diskussioner”¹⁰⁵ vilket tydligt inte stämmer överens med verkligheten.

¹⁰⁴ Skolverket: *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* (Stockholm, 2011) s. 12.

¹⁰⁵ Gustavs skola: *Likabehandlingsplan. Årskurs 6-9, november 2013 – november 2014.* (2013) s. 3.

Hur upplever eleverna att skolan arbetar med att åtgärda mobbning?

Eleverna tror att skolan arbetar med att åtgärda mobbning men att elever som inte är inblandade inte får veta något om det. Enligt Gustavs skolas likabehandlingsplan ska mobbningshändelser utredas med inblandade elever, vilket kan förklara varför flickorna inte vet något om det åtgärdande arbetet. Även *Barn- och elevskyddslagen i praktiken* vittnade om att de flesta grundskolor anser att samtal med inblandade elever och föräldrar är den vanligaste metoden att ta till vid akut mobbning. Eleverna påpekar att lärarna på skolan arbetar åtgärdande mot mobbning bra, att de bryr sig och försöker men att det alla gånger kanske inte är tillräckligt. Eftersom skolan har relativt lite mobbning menar flickorna att lärarna inte har erfarenhet och tillräcklig kunskap för att veta vad de ska göra.

Flickorna fick lära sig då de började skolan att om man ser eller vet någon som blir utsatt för mobbning ska man berätta det för en lärare. De poängterar att det inte definieras som skvaller utan att det är något alla bör göra för att ingen ska fara illa. Om man själv blir utsatt för mobbning är det svårare att säga till en lärare menar en flicka för då blir man retad för att man skvallrar.

Läroplanens värdegrund säger att varje elev ska medverka till att hjälpa andra människor.¹⁰⁶ Skolan förmedlar inte det målet över huvud taget, menar flickorna. Att man ska hjälpa andra människor är något de fått med sig hemifrån. Det är ingenting de lär sig i skolan. Ibland blir man osäker på hur man ska göra för att hjälpa, menar en flicka i gruppen. En annan flicka menar att om lärarna hade berättat vilka som blir utsatta hade det varit lättare att hjälpa eftersom vissa vill vara ensamma, medan den förstnämnda flickan säger att hon inte hade velat att klasskompisarna visste om hon blev utsatt för mobbning.

En del av samtalet går åt till att berätta om några enstaka fall av mobbning som skett för ett antal år sedan och det är oklart om det mesta som sägs är rykten eller bevittnade händelser. Mycket tid läggs på att prata om hur elaka och kaxiga barn i de lägre klasserna är idag. Flickorna menar att de yngre inte är rädda för de äldre numera utan snarare är uppkäftiga mot dem. Förr hade yngre elever respekt för de äldre men så är inte längre fallet. Lärarna på skolan bryr sig heller inte om de yngre barnen som hävdar sig mot de äldre och det förblir oklart om flickorna tycker att det är mobbning eller om de skulle önska att lärarna sa till de yngre eleverna för att de äldre skulle få högre status. Enligt skolans likabehandlingsplan är äldre och yngre elevers uppträdande mot varandra något man har för avsikt att arbeta med. Mobbning börjar i barndomen och avtar när barnet blir äldre, enligt utvecklingspsykologins teori. Detta pratar flickorna också om (ovetandes) då de nämner att de yngre eleverna mobbas. Dock retas de främst och sätter krokben för de äldre. Det är främst mellan varandra som de yngre eleverna slåss enligt flickorna.

Slutdiskussion

I syftet togs det upp att det är viktigt att alla på skolan är införstådda i likabehandlingsarbetet för att kunna följa den plan som alla skolor är skyldiga att ha. De elever som deltog i denna intervjuundersökning kände inte till vad skolans likabehandlingsplan innehåller och kan med andra ord inte följa den. För att återgå till en av de frågor som ställdes inledningsvis kan jag nu svara att eleverna vet att det finns en plan som ska gälla deras trygghet men inte vad den innehåller.

Eleverna som deltagit i min intervju vittnar om att mobbning förekommer på Gustavs skola, men hävdar samtidigt att problemet är mindre än på många andra skolor. I och med att mobbning trots allt förekommer på skolan, råder ingen nolltolerans vilket barn- och elevombudet hävdar att det gör.¹⁰⁷ Trots att eleverna säger att skolan är bra på att upptäcka

¹⁰⁶ Skolverket: *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* (Stockholm, 2011) s. 12.

¹⁰⁷ Barn- och elevombudet: *Om BEO* (2009) (hämtad 18.04.2014).

mobbing är det trots allt en gissning eftersom de också medger att de inte vet mycket om hur skolan arbetar. De anser att det inte finns någon allvarlig mobbing men faktum är att de inte vet särskilt mycket om detta stämmer. Personal på skolan pratar inte med eleverna om att de ska ta avstånd från att människor utsätts för mobbing eller att de ska medverka till att hjälpa andra. Kanske ses det som en självklarhet men kan man verkligen förutsätta det när man vet att mobbing ändå förekommer? Flickorna säger att man inte vill agera om man inte säkert vet om ett bråk är på skoj eller inte. Detta är något som skolan bör ta itu med. Tydliga direktiv, tillvägagångssätt och regler fattas och skulle behövas för elevernas säkerhet.

Eleverna vittnar om att skolans förebyggande arbete följs upp dåligt. Det finns en tydlig punkt i skolans likabehandlingsplan om hur första dagen på vårterminen ska se ut och just detta pratar flickorna om, trots att de inte vet vad punkten innehåller. Efter en vecka har alla elever glömt bort vad som sades och hur effektiv dagen är finns det ingen som följer upp. Trivselledarnas funktion är otydlig och ineffektiv, vilket är ytterligare något skolan borde förbättra.

Eleverna upplever inte att skolan förmedlar målet om att varje elev ska medverka till att hjälpa andra människor vilket är intressant med tanke på att det står i läroplanen. Frågan är om skolan har misslyckats med en del av sitt uppdrag eller om målet genomsyrar skolverksamheten på så sätt att eleverna inte är medvetna om det.

Enligt utvecklingsteorin är det vanligt att svagare personer blir fysiskt mobbade när barnen är unga. Teorin om mobbing som ett resultat av individuella olikheter menar att barn med mer makt förtrycker barn med mindre. Trots detta finner jag det tveksamt till om de yngre eleverna på Gustavs skola skulle uppleva de äldre som svagare. Flickorna säger att den mobbade ofta är ensam, utan vänner och har dåligt självförtroende. Rigbys teori om mobbing som ett resultat av individuella olikheter menar att barn med mer makt förtrycker barn med mindre. Frågan är vilket som kommer först? Är det barn som redan är ensamma som blir mobbade eller blir man ensam och mindre självsäker som ett resultat av att bli utsatt för mobbing? Teorin om mobbing som ett inlärt beteende menar att mobbare inte upplever skamkänslor. Måhända skulle man kunna se på det som någonting man lär sig med åldern, liksom empati, och därför upplever flickorna att de yngre eleverna "vågar" mobba de äldre.

Eleverna nämner inte mobbing som beror på skillnader som kön, ras, etnicitet och klass, vilka bildar stommen i den sociokulturella teorin. Det förvånar mig då jag hade en föreställning om att rasism sannolikt skulle komma på tal. De pratar dock om att pojkar mobbar mer än vad flickor gör (speciellt de yngre) vilket teorin hävdar. Den grupprelaterade teorin består av beteenden och attityder på skolan samt vilken filosofi skolan har. Kanske har Gustavs skola en bra attityd över lag vilket skulle kunna vara en förklaring till att både eleverna och likabehandlingsplanen säger att skolan är relativt fri från mobbing.

Gustavs skola följer diskrimineringslagen då de faktiskt har en likabehandlingsplan. Planerade åtgärder är som sig bör kopplade till var och en av diskrimineringsgrunderna och innehåller dessutom konkreta exempel på hur man planerar att gå tillväga. Skolan har trivselledare och en likabehandlingsgrupp. Planen innehåller dessutom förslag på akuta åtgärder för att stoppa mobbing. Detta tar Skolverkets *Barn- och elevskyddslagen i praktiken* upp att många skolor saknar.

Många program mot mobbing har en punkt som säger att skolan ska ha separata samtal med inblandade elever vid mobbing, men ofta säger en annan punkt att utomstående elever också ska samtalas med. De elever som jag intervjuat vet ingenting om hur skolan arbetar vid upptäckt av mobbing. Varför de har en åsikt om att lärarna på skolan har för lite erfarenhet och kunskap om att ta itu med mobbing vet jag inte. Kanske var det något de antog eftersom de själva bevittnat relativt lite mobbing på skolan.

Uppenbarligen använder skolan varken Olweus åtgärdsprogram eller Rigbys anti-mobbingsprogram. Olweus åtgärdsprogram går, som sagt, ut på att elever och föräldrar är

delaktiga samt att lärare och elever samarbetar på olika vis vilket Gustavs skola inte verkar ha satsat på. Rigbys anti-mobbingsprogram går först och främst ut på att ha ett bestämt uttryck för skolans arbete mot mobbning och klara definitioner om vad mobbning är. Inte heller dessa punkter stämmer överens med elevernas upplevelse av skolans anti-mobbingsarbete då eleverna hade svårt att veta vad som anses som mobbning och inte. Från början var de relativt klara över att mobboffret är någon, som oftast är ensam, som blir trakasserad under en längre tid. Efter ett tag ändrades definitionen då de uttryckte att mobbning är det samma som slagsmål. Skolan har med andra ord inte tydliggjort för dessa elever vad mobbning innebär. De insatser som ingår i Olweus och Rigbys program mot mobbning brukar ingå i de flesta åtgärdsprogram, vilket innebär att Gustavs skola troligtvis inte använder något program alls. Huruvida program mot mobbning fungerar eller inte råder det skilda uppfattningar om. Rigby ser en tendens som tyder på att mobbning ökar på skolor som inte har något åtgärdsprogram, men påpekar också att det viktigaste för att minska mobbning är att personalen är engagerad i programmet. Alvant menar att program mot mobbning fungerar och att mobbning inte är lika vanligt på skolor som infört något program. Även Alvant menar att det är viktigt att elever och lärare är engagerade i arbetet. Kanske borde Gustavs skola trots allt ta det säkra för det osäkra och införa ett program mot mobbning?

Vet eleverna om att det finns en plan som ska gälla deras trygghet? Ja, det gör de, men de vet ingenting om vad den innehåller, hur den är utformad eller vad den innebär. För att återgå till undersökningens frågeställning: hur upplever eleverna att skolan arbetar med att upptäcka, förebygga och åtgärda mobbning? Det förebyggande arbetet tycker de fungerar sämre. Min slutsats är att eleverna inte har tillräcklig kunskap om hur skolan arbetar med att upptäcka och åtgärda mobbning. Flickorna tycker att lärarna på skolan försöker och gör sitt bästa, men min åsikt är (med skollagen i ryggen) att det inte är tillräckligt.

Förslag till fortsatt forskning

Framför allt skulle jag, i ett större arbete, vilja ha tillgång till fler intervjupersoner och fler skolor. Att kunna generalisera är i mitt fall inte möjligt, och trots att det inte heller var min avsikt hade det varit intressant att, i ett större perspektiv, se huruvida elevers och skolors upplevelse av mobbningsarbete stämmer överens. Det finns fortfarande för få studier som har undersökt hur effektiva program mot mobbning egentligen är och vilket/vilka som är att föredra, vilket skulle kunna vara ett annat intressant angreppssätt.

Pedagogisk relevans

I min kommande profession kommer jag med största sannolikhet på ett eller annat sätt att komma i kontakt med mobbning. Elevernas uppfattning är viktig; om elever upplever att de blir utsatta för mobbning är det vårt ansvar som vuxna att ta det på allvar. Som lärare kommer jag dessutom vara skyldig att ingripa i situationer där det sker. Jag anser att mina möjligheter att förstå och handskas med mobbning har ökat i och med denna undersökning. Jag vet vad jag, enligt lag, är skyldig att göra. Jag har även fått möjlighet att få en inblick i såväl skolans syn på mobbning som elevernas. En erfarenhet som jag tar med mig är att dessa inte nödvändigtvis stämmer överens.

Litteraturförteckning

- Akademikerförbundet SSR: *Indirekt diskriminering* (2010) <https://www.akademsr.se/indirekt-diskriminering> (hämtad 24.04.2014)
- Alvant, Per: *Effekter av anti-mobbingsprogram - vad säger forskningen? [Elektronisk resurs]*, Brottsförebyggande rådet (Stockholm, 2009)
- Amnesty: *Fakta om diskriminering* (2011) <http://www.amnesty.se/vad-gor-vi/diskriminering/fakta-om-diskriminering/> (hämtad 18.04.2014)
- Barn- och elevombudet: *Barnkonventionen* (2009) <http://www.skolinspektionen.se/sv/BEO/Jag-vill/-veta-mer-om-barnkonventionen/> (hämtad 31.03.2014).
- Barn- och elevombudet: *Lagar och regler* (2009) <http://www.skolinspektionen.se/sv/BEO/Om-BEO/veta-mer-om-lagen-/> (hämtad 31.03.2014)
- Barn- och elevombudet: *Om BEO* (2009) <http://www.skolinspektionen.se/sv/BEO/Om-BEO/> (hämtad 18.04.2014)
- Beckman, Linda: *Traditional bullying and cyberbullying among Swedish adolescents: gender differences and associations with mental health* (Karlstad, 2013)
- Coloroso, Barbara: *Mobbningens tre ansikten: så bryter vi våldets onda cirkel*, [Ny utg.], (Malmö, 2007)
- Crothers, Laura M., Kolbert, Jered B. & Barker, William F.: "Middle School Students' Preferences for Anti-Bullying Interventions". *School Psychology International*, 27(4) 475 – 487 (2006)
- Diskriminering. *Nationalencyklopedin* (2014) <http://www.ne.se/diskriminering> (hämtad 31.03.2014)
- Diskrimineringsombudsmannen: *Om diskrimineringsombudsmannen* (2012) <http://www.do.se/sv/Om-DO/> (hämtad 18.04.2014)
- Egbert, Nichole & Belcher, James D.: "Reality bites: An investigation of the genre of reality television and its relationship to viewers' body image". *Mass Communication and Society*, 15(3), 407-431 (Mahwah, New Jersey, 2012)
- Esaiasson, Peter: *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 3., [rev.] uppl., (Stockholm, 2007)
- Ferguson, Christopher J.; San Miguel, Claudia; Kilburn, John C.; JR & Sanchez, Patricia: "The effectiveness of school-based anti-bullying programs: a meta-analytic review" i *Criminal Justice Review*, vol. 32, no 4, 401-414 (2007)
- Friends: *Statistik om mobbning* (2013) <http://www.friends.se/om-mobbning/statistik-om-mobbning> (hämtad 31.03.2014)

Gustavs skola: *Likabehandlingsplan. Årskurs 6-9, november 2013 – november 2014.* (2013)

Jämställdhetsombudsmannen: *Vad är diskriminering?* <http://www.tasa-arvo.fi/sv/diskriminering> (hämtad 24.04.2014)

Kvale, Steinar: *Den kvalitativa forskningsintervjun* (Lund, 1997)

Leikrans, Sonja & Olweus, Dan. *Mobbning. Nationalencyklopedin* (2014)
<http://www.ne.se/mobbning> (hämtad 31.03.2014)

Mänskliga rättigheter: *Rätten att inte bli diskriminerad*
<http://www.manskligarattigheter.se/sv/de-manskliga-rattigheterna/vilka-rattigheter-finns-det/ratten-att-inte-bli-diskriminerad> (hämtad 18.04.2014)

Olweus, Dan: *Mobbning i skolan: vad vi vet och vad vi kan göra* (Stockholm, 1992)

Rigby, Ken: *A meta-evaluation of methods and approaches to reducing bullying in pre-schools and early primary school in Australia* (Australien, 2002)

Rigby, Ken: "Addressing Bullying in Schools: Theory and Practice" i *Australian Institute of Criminology*. No 259, http://www.aic.gov.au/media_library/publications/tandi2/tandi259.pdf (2003)

Rigby, Ken: "What can schools do about cases of bullying?" i *Pastoral Care in Education*, vol. 29, no. 4, 273–285,
http://www.ncab.org.au/Assets/Files/What%20can%20schools%20do%20about%20cases%20of%20bullying_Rigby.pdf (2011)

Rädda barnen: *En skola utan mobbning* <http://www.raddabarnen.se/mobbning/> (hämtad 18.04.2014)

SFS 2008: 567. *Diskrimineringslag*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet DISK

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Siris – kvalitet och resultat i skolan
http://siris.skolverket.se/siris/f?p=SIRIS:5:0::NO::P5_NIVA:S (hämtad 08.04.2014)

Skolverket: *Barn- och elevskyddslagen i praktiken. Rapport 327.* (2009)

Skolverket: *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Rapport 326.* (2009)

Skolverket: *Kränkningar och mobbning* (Stockholm, 2013)
<http://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/nar-vardegrunden-bryts/krankningar-och-mobbning> (hämtad 31.03.2014)

Skolverket: *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* (Stockholm, 2011)

Skolverket: *Olikas lika värde* (Stockholm, 2003) (hämtad 01.04.2014; 07.04.2014)

Skolverket: *Utvärdering av metoder mot mobbning. Rapport 353.* (2011)

Slonje, Robert & Smith K. Peter K.: *Cyberbullying: Another main type of bullying*
<http://www3.interscience.wiley.com/journal/119396531/abstract> (2007) s. 147-154.

Smith, Peter K.; Mahdavi, Jess; Carvalho, Manuel; Fisher, Sonja; Russell, Shanette & Neil Tippett: "Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385 (Blackwell, Oxford, 2008)

Stukát, Staffan: *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, 2. uppl. (Lund, 2011)

Svensk arbetsrätt: *Diskrimineringslagen*
<http://www.svenskarbetsratt.se/Diskrimineringslagen.html> (hämtad 24.04.2014)

Thors, Christina (red.): *Utstött: en bok om mobbning* (Stockholm, 2007)

Vetenskapsrådet: *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*

Bilaga A: Intervjuguide

Mobbning

Vad vet ni om mobbning? Vad är mobbning?

Vilka blir/är mobbare?

Vilka blir/är mobbade?

Vet ni om det finns en plan mot mobbning på skolan? Om ja, vad innehåller den?

Upptäcka

Tycker ni att skolan är bra på att upptäcka mobbning?

Vet ni vad ni ska göra om ni ser/vet någon som blir mobbad?

Förebygga

Hur upplever ni att skolan arbetar med att förhindra att mobbning uppstår?

Får ni information om skolans likabehandlingsplan?

Har ni klassvärdar/kamratstödjare? Om ja, känner ni till vad deras funktion är?

Brukar det finnas personal i nedre hallen (som nämnts som ett otryggt område)?

Åtgärda

Hur upplever ni att skolan arbetar med att få mobbning att sluta?

Tycker ni att arbetet mot mobbning fungerar? Hur kan skolan förbättra det?

Om personal ser eller får kännedom om mobbning reagerar de då och tar reda på vad som hänt, vilka elever som varit inblandade och försöker lösa problemet genom samtal?

Lär skolan er att ni ska ta avstånd från mobbning? Om ja, hur?

Tar ni avstånd när människor utsätts för mobbning? Om ja, hur?

Lär skolan er att ni ska hjälpa andra människor? Om ja, hur?

Medverkar ni till att hjälpa andra människor? Hur och vilka människor gäller det?

Bilaga B: Tillståndsmall

Anhållan om tillstånd för att ert barn kan delta i en undersökning inom ramen för ett examensarbete vid lärarutbildningen vid Göteborgs universitet

Jag är student och utbildar mig till lärare vid Göteborgs Universitet. Jag skall nu skriva den avslutande uppgiften inom lärarutbildningen som är ett examensarbete och som ger mig min lärarbehörighet. Arbetet motsvarar 10 veckors heltidsstudier och skall vara klart i maj. Examensarbetets syfte är undersöka elevens upplevelse av skolans arbete mot mobbning och annan kränkande behandling.

De viktigaste frågorna jag behöver få svar på är: ”Vet ni om det finns en plan mot mobbning på skolan och vad den innehåller?” ”Lär skolan er att ni ska ta avstånd från mobbning? Om ja, på vilket sätt?” ”Lär skolan er att ni ska hjälpa andra människor? Om ja, på vilket sätt?”.

För att kunna besvara dessa frågor behöver jag samla in material genom gruppintervju med elever ur en eller flera klasser.

På er skola kommer undersökningen att genomföras under perioden vecka 19.

Jag vill med detta brev be er som vårdnadshavare om tillåtelse att ert barn deltar i den intervju som ingår i examensarbetet. Alla elever kommer att garanteras anonymitet. Skolan kommer inte att nämnas vid namn eller på annat sätt kunna vara möjlig att urskilja i undersökningen. I enlighet med de etiska regler som gäller är deltagandet helt frivilligt. Ert barn har rättigheten att intill den dag arbetet är publicerat, när som helst välja att avbryta deltagandet. Materialet behandlas strikt konfidentiellt och kommer inte att finnas tillgängligt för annan forskning eller bearbetning.

Vad jag behöver från er är att ni som elevens vårdnadshavare skriver under detta brev och så snart som möjligt skickar det med eleven tillbaka till skolan så att ansvarig lärare kan samla in svaret vid tillfälle. Sätt således ett kryss i den ruta som gäller för er del:

- Som vårdnadshavare **ger jag tillstånd** att mitt barn deltar i undersökningen
- Som vårdnadshavare **ger jag inte tillstånd** att mitt barn deltar i undersökningen

Datum

.....
vårdnadshavares underskrift/er

Har ni ytterligare frågor ber jag er kontakta mig på nedanstående mailadress.

Med vänliga hälsningar

Maria Lidholm
marialidholm@hotmail.com

Handledare för undersökningen är Henrik Lundberg.
Kursansvarig lärare är universitetslektor Daniel Seldén, Göteborgs universitet, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, telefon 031 786 47 82.

Bilaga C: Gustavs skolas likabehandlingsplan

[REDACTED]

Likabehandlingsplan

Årskurs 6-9

November 2013- November 2014

Innehållsförteckning:

1. Grunduppgifter	s.3
2. Skolans vision	s.3
3. Utvärdering	s.3
4. Främjande insatser	s.4
5. Kartläggning	s.6
6. Förebyggande åtgärder	s.7
7. Rutiner för akuta situationer	s.10
8. Begrepp	s.11

██████████ skolans plan år 6-9 mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling

1. Grunduppgifter

Den verksamhet som omfattas av planen är en Grundskola år 6-9. Rektor ansvarar för att årligen upprätta sitt främjande och förebyggande arbete i en likabehandlingsplan. Det är alla gemensamma ansvar att påtala diskriminering, trakasserier och kränkande behandling som förekommer på skolan.

2. ██████████ skolans Vision

██████████ skolan är en skola där elever och personal känner sig trygga. Vi på ██████████ skolan lägger därför fokus på det förebyggande arbetet med att skapa trygghet, goda relationer, ansvarstagande och respektfullt bemötande av andra. Vi ska vara rustade för morgondagens samhälle.

Likabehandlingsplanen skall grunda sig på bestämmelserna i Skollagen (2010:800) och Diskrimineringslagen (2008:567). Enligt Skollagen skall en plan mot kränkande behandling upprättas. Skollagen har till ändamål att motverka kränkande behandling av barn och elever. Enligt Diskrimineringslagen skall utbildningsanordnaren varje år upprätta en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att dels främja lika rättigheter och möjligheter för de barn/elever som deltar eller söker till verksamheten, dels ska planen innehålla en redogörelse för vilka av dessa åtgärder som utbildningsanordnaren avser att påbörja eller genomföra under det kommande året. En redovisning av hur de planerade åtgärderna har genomförts skall tas in i efterföljande års plan. Diskrimineringslagen har till ändamål att motverka diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder.

På ██████████ skolan har vi skrivit ihop dessa två planer i en och samma plan.

Planen gäller från 2013-11-30 till 2014-11-30

Eleverna blir delaktiga genom klassråd, trivselledarna och vardagliga diskussioner. Vårdnadshavare blir delaktiga genom att planen diskuteras på föräldramöten. I utvecklingssamtalen tar varje lärare upp trivsel och likabehandling. All personal involveras genom APT möten och alla arbetslag har representanter i likabehandlingsgruppen som genomför kartläggningar och sammanställning av likabehandlingsplanen.

Förankringen av planen görs vid terminsstart på APT, föräldramöten och klassråd. Klassläraren ansvarar för att informera vårdnadshavare om planen vid första föräldramötet på hösten.

3. Utvärdering

██████████ skolan år 6-9 fick under september 2013 besök av skolinspektionen. Vid den inspektionen framgick det i intervjun med lärarna att skolans plan mot kränkande behandling inte styr det förebyggande arbetet som sker. Lärarna uppgav att planen har blivit föråldrad och att det inte i arbetslaget finns några särskilda mål för arbetet, vilket skolans plan har angivit. Lärarna berättade även att de under de senaste åren har de inte regelbundet gått igenom planen tillsammans med eleverna. De intervjuade eleverna berättade att de inte kände till planen mot

kränkande behandling och de kände inte till att de på något sätt har varit med när planen upprättades. De berättade också att lärarna inte har gått igenom planen med dem och talat om för dem vad som händer om kränkningar skulle ske på skolan. Eleverna ansåg också att de inte med någon regelbundenhet arbetade med värdegrundsfrågor i klassrummet. Utefter skolinspektionens tillsyn ser [REDACTED] skolan att vi får ta ett nytt grepp kring skolans främjande och förebyggande arbete.

Årets plan ska utvärderas senast 2014-11-15 genom enkäten för elever samt kartläggning av otrygga platser. Det är skolledningen som ansvarar för att årets plan utvärderas.

4. Främjande insatser

Områden som berörs av insatsen

Mål och uppföljning

Kön

I november 2014 ska [REDACTED] skolan ha nått en ökad jämställdhet mellan könen. Följs upp genom dialog med berörda elever och vårdnadshavare på utvecklingssamtal. Lärare dokumenterar svaren. Följs även upp genom den kommungemensamma enkäten

Religion

I november 2014 ska [REDACTED] skolans elever uppleva att de har samma rättigheter och möjligheter gällande religion eller annan trosuppfattning. Följs upp genom dialog med berörda elever och vårdnadshavare på utvecklingssamtal. Lärare dokumenterar svaren. Följs även upp genom den kommungemensamma enkäten

Etnisk tillhörighet

I november 2014 ska [REDACTED] skolans elevers kunskaper om andra etniska gruppers levnadsförhållande öka. Följs upp genom dialog med berörda elever och vårdnadshavare på utvecklingssamtal. Lärare dokumenterar svaren. Följs även upp genom den kommungemensamma enkäten

Sexuell läggning

I november 2014 ska vår skola ha en ökad förståelse för olika sexuella läggningar. Inga elever ska känna sig utsatta för diskriminering eller trakasserier på grund utav sexuell läggning. Följs upp genom dialog med berörda elever och vårdnadshavare på utvecklingssamtal. Lärare dokumenterar svaren. Följs även upp genom den kommungemensamma enkäten

Funktionshinder

I november 2014 ska alla elever ha samma rättigheter och möjligheter oavsett funktionshinder. Inga elever ska känna sig utsatta för diskriminering eller trakasserier på grund utav funktionshinder. Följs upp genom dialog med berörda elever och vårdnadshavare på utvecklingssamtal. Lärare dokumenterar svaren. Följs även upp genom den kommungemensamma enkäten

Kränkande behandling

I november 2014 ska inga av våra elever känna sig utsatta för kränkande behandling. Följs upp genom dialog med berörda elever och vårdnadshavare på utvecklingssamtal. Lärare dokumenterar svaren. Följs även upp genom en enkät

Insats

Kön

För att öka jämställdheten mellan könen skall vi:

- Blanda pojkar och flickor i olika gruppkonstellationer.
- Lotta fram vissa grupper.
- Medvetet göra, vi vid olika tillfällen rena pojk och flickgrupper.

Religion

För att säkerställa samma rättigheter och möjligheter gällande religion eller annan trosuppfattning skall vi:

- Se olikheter i andras religioner som en tillgång i vårt dagliga arbete.
- Bekanta oss med andra länders religion och deras traditioner.
- Fortsätta att arbeta med vårt globala engagemang.
- Lyfta dessa frågor via vårt projekt skapande skola.
- Studiebesök
- Ha lunchalternativ.

Etnisk tillhörighet

För att [REDACTED] skolans elevers kunskaper om andra etniska gruppers levnadsförhållande skall öka skall vi:

- Se olikheter i andras kulturer och traditioner som en tillgång i vårt dagliga arbete.
- Bredda kunskapen genom diskussioner i klassrummet.
- Fortsätta arbeta med vårt globala engagemang.

Sexuell läggning

För att vår skola skall ha en ökad förståelse för olika sexuella läggningar, där inga elever ska känna sig utsatta för diskriminering eller trakasserier på grund utav sexuell läggning, könsidentitet eller familjebildning skall vi:

- Göra studiebesök på ungdomsmottagningen.
- Viktigt att pedagogen är personlig och inte privat.
- Informera på ett sakligt sätt.
- Lyfta och ha diskussioner om olika familjebildningar.

Funktionshinder

För att alla elever ska ha samma rättigheter och möjligheter oavsett funktionshinder och inga elever ska känna sig utsatta för diskriminering eller trakasserier på grund utav funktionshinder skall vi:

- Utgå ifrån eleven med funktionshindret när undervisning och aktiviteter planeras.
- Önskvärt med öppen dialog i klassrummet och med vårdnadshavare gällande funktionshinder.

Kränkande behandling

För att inga av våra elever skall känna sig utsatta för kränkande behandling skall vi:

- Alla bli bemötta med respekt.
- Alla bli sedda och tagna på allvar.
- All personal tar ansvar för alla elever på skolan.
- Skolan ska agera utifrån de anvisningar som finns i skolans likabehandlingsplan.
- Ta fram regler och utvärdera dem tillsammans i klassen.

Ansvarig

Skolledning, klasslärare, övrig personal och likabehandlingsgruppen.

Datum när det ska vara klart:

2014-11-30

5. Kartläggning

Kartläggningsmetoder

- kartläggning av fortbildningsbehov för pedagoger sker i medarbetarsamtalen.
- kartläggning av otrygga platser. Görs i dialog med trivselledarna
- en kommungemensam enkät för eleverna.
- diskutera regler och förhållningssätt.
- årligen genomföra sociogram.

Områden som berörs av kartläggningen

Kränkande behandling, kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning och sexuell läggning. Sexuella trakasserier kartläggs också.

Eleverna har involverats i kartläggningen genom en enkät, samtal om otrygga platser och genom återkommande diskussioner om regler och förhållningssätt. Klasslärare genomför enkäten och i samband med den lyfter klassläraren diskrimineringsgrunderna.

Likabehandlingsgruppen involveras genom framtagandet av lämpliga enkäter och sammanställning av dessa. Likabehandlingsgruppen ansvarar för kartläggningen av otrygga platser. Sociogram genomförs i varje klass av varje klasslärare.

Resultat och analys

Elevenkäten visar på att det finns områden som vi måste arbeta målinriktat med, det är:

*språkbruket.

*äldre elevers uppträdande mot yngre elever och vice versa och mellan varandra.

*otrygga platser på skolan där man nämner toaletterna och nedre hallen som ställen som känns otrygga. Toaletterna känns otrygga för de kan låsas upp utifrån.

* Några elever känner att de är ensamma.

6. Förebyggande åtgärder

Områden som berörs av åtgärden

Kränkande behandling

Skolans mål

Språkbruket ska förbättras där fula ord minskar.

Åtgärder

- Ordsamling där de ord som sägs, samlas ihop och sammanställs och där man efter sammanställningen börjar om med att byta ut dessa ord med positiva ord. Detta görs för att uppmärksamma språkbruket- vad ordet har för inverkan för individ/grupp

Ansvarig

Rektor och pedagoger

Datum när det skall vara klart

2014-02-15

utvärderas genom en enkel enkät

- Mentorerna samlar eleverna första skoldagen på vårterminen och har samtal i positiv anda kring den psykosociala arbetsmiljön för eleverna.
- Första skoldagen på vårterminen fylls av gemensamma aktiviteter och samtal kring värdeord-negativa och positiva.
- Kurator sätter samman ett diskussionsunderlag för första skoldagen på vårterminen. Detta görs för att uppmärksamma språkbruket som eleverna i kartläggningen har lyft som hårt och fullt.

Ansvarig

Personal/klasslärare/kurator

Datum när det ska vara klart

2014-01-08

utvärderas genom en enkel enkät

Områden som berörs av åtgärden

Kränkande behandling

Skolans mål

Ingen ska känna att det finns otrygga platser på skolan

Åtgärder

- Elevskåpen i nedre hallen flyttas. Detta görs för att få till mer öppna ytor och därmed minimera tillfällen där kränkningar kan förekomma ostört.

Ansvarig

Rektor/vaktmästare

Datum när det ska vara klart

2014-01-07

Utvärderas genom diskussioner i arbetslag och med trivselledarna med återkoppling till rektor.

- Tätare rastvakter-fler rastvakter och punktinsatser på vissa raster. Detta görs för att eleverna efterfrågar fler vuxna i gemensamma utrymmen och för att man kan känna oro över att bli inlåst.

Ansvarig

Skolpersonalen i arbetslagen

Datum när det ska vara klart

2013-12-20

Utvärderas genom öppna skriftliga frågor till eleverna under sista veckan innan jullovet

- Haspar sätts på insidan på toaletterna

Dessa sätts upp för att man inte under sitt toalettbesök ska behöva oroa sig för att någon låser upp toalettdörren utifrån.

Ansvarig

Rektor/vaktmästare

Datum när det ska vara klart

2014-01-07

Utvärderas genom diskussioner i arbetslag och med trivselledarna med återkoppling till rektor.

Områden som berörs av åtgärden

Kränkande behandling

Skolans mål

Minska elevers känsla av ensamhet.

Åtgärder

- Sociogram görs.

Detta görs för att kartlägga grupprelationer och se varje individ.

Ansvarig

Klasslärare

Datum då det ska vara klart

2013-12-20

- Fler vuxna ute bland eleverna.

Detta görs för att fånga upp elever som verkar vara ensamma.

Ansvarig

Skolpersonal i arbetslagen

Datum när det ska vara klart

2014-06-20

Utvärderas genom diskussioner i arbetslag och med trivselledarna med återkoppling till rektor

- Trivselledarna uppmärksammar elever som verkar vara ensamma.

Detta görs efter eget önskemål ifrån trivselledarna.

Ansvarig

Vuxna som arbetar med trivselledarna.

Datum när det ska vara klart

2014-06-20

Utvärderas med vuxen kontinuerligt, i dialog med trivselledarna.

Områden som berörs av åtgärden

Kränkande behandling

Skolans mål

Minska de äldsta elevernas negativa gruppsyck.

Åtgärder

- Kurator har samtal i mindre grupp 3 fredagar 30 min/gång med lättsamma och positiva övningar.
Detta görs utefter flera händelser och enkätsvaren.

Ansvarig

Skolkurator

Datum när det ska vara klart

2013-12-20

utvärderas med hjälp av enkät-eller annan skriftlig redovisning med återkoppling till mentorer av skolkurator

Skolnivå i praktiken

- Elevråd minst var femte vecka.
- Elevenkäter och uppföljande samtal.
- Samtal om elevvård på lagnivå en gång i veckan.
- Tillsyn på raster och luncher.
- Gemensamma aktiviteter för att lära känna varandra över grupp och klassgränser.
- Alla utvecklingsamtal tar upp trivsel och likabehandling.
- Kartläggning av otrygga platser och aktivt arbeta för förbättring.
- Elevhälsaträffar tre gånger i månaden där rektor, specialpedagog, speciallärare, kurator och skolsköterska medverkar.
- Denna planen finns tillgänglig på hemsidan tillsammans med namnen i likabehandlingsgruppen.

Klassnivå i praktiken

- Livskunskap/aktivt arbete kring värdegrundsfrågor.
- Klassråd varje vecka som forum för eleverna att ta upp sina frågor.
- Samtal om skolans regler och förhållningssätt vid varje läsårsstart och fortlöpande under terminen.
- Föräldrainsformation om denna planen på informations och klassmötena i september
- Denna plan kommuniceras på elevråd och klassråd.

Individnivå i praktiken

- Hälsa varje dag, så att alla känner sig sedda och bekräftade.
- Enskilda samtal när så behövs.
- Olika arbetssätt anpassade till elevernas ålder och mognad behövs också i detta förebyggande arbete.

Ansvarig

Rektor och pedagoger

Datum när det skall vara klart

2014-11-30

7. Rutiner för akuta situationer

Policy

Det ska råda nolltolerans mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling i vår skola.

Personal som elever och föräldrar kan vända sig till

Elever och föräldrar kan vända sig till vilken vuxen som helst inom skolans verksamhet i det akuta läget. Personal informerar skolledningen och fyller i blanketten ”anmälan om kränkande behandling” som lämnas till skolledningen. Skolledningen fyller i blanketten ”anmälan om kränkande behandling till förvaltningschefen” och lämnar den vidare till förvaltningschefen.

1. Personal som blivit som involverad i en händelse vid första läget, kontaktar i första hand mentor som har ett inledande samtal med eleven. Mentor kontaktar vårdnadshavaren och/eller rektor. Vid mentorns frånvaro kontaktas rektor.
2. Ärendet och blanketten lämnas till rektor. I samråd med rektor avgör mentor/klasslärare om ärendet ska utredas vidare av likabehandlingsgruppen/elevhälsan. *Vid fortsatt utredning gå vidare till punkt 3.*
3. Likabehandlingsgruppen utreder händelsen med inblandade elever, dokumenterar och överlämnar till det till rektor.
4. En handlingsplan upprättas av likabehandlingsgruppen. I handlingsplanen ska det framgå hur skolan aktivt arbetar med förebyggande och uppföljning i den aktuella händelsen.
5. Vid diskriminering, trakassering eller kränkning som utförs av en vuxen följer man samma handlingsplan men utredningen leds av rektor.

8. Begrepp

Enligt Skollagen (2010:800).

elev: den som utbildas eller söker utbildning enligt denna lag,

barn: den som deltar i eller söker till förskoleverksamhet eller skolbarnsomsorg enligt denna lag,

personal: anställda och uppdragstagare i verksamhet enligt denna lag,

huvudman: den som är huvudman för verksamhet enligt denna lag,

kränkande behandling: ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen (2008:567) kränker ett barn eller en elevs värdighet.

Enligt Diskrimineringslagen (2008:567)

1. kön: att någon är kvinna eller man.

2. könsöverskridande identitet eller uttryck: att någon inte identifierar sig som kvinna eller man eller genom sin klädsel eller på annat sätt ger uttryck för att tillhöra ett annat kön,

3. etnisk tillhörighet: nationellt eller etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande,

4. funktionshinder: varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som till följd av en skada eller en sjukdom fanns vid födelsen, har uppstått därefter eller kan förväntas uppstå,

5. sexuell läggning: homosexuell, bisexuell eller heterosexuell läggning, och kön. Även den som avser att ändra eller har ändrat sin könstillhörighet omfattas av diskrimineringsgrunden kön.

6. ålder: uppnådd levnadslängd.

(Religion definieras inte i lagen)

Direkt och indirekt diskriminering

Övergripande begrepp för negativ och kränkande behandling utifrån de sju olika diskrimineringsgrunderna.

- Kön
- Könsoverskridande identitet eller uttryck
- Etnisk tillhörighet
- Funktionshinder
- Sexuell läggning
- Ålder
- Religion eller annan trosuppfattning

Direkt diskriminering: att någon missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan behandlas, har behandlats eller skulle ha behandlats i en jämförbar situation, om missgynnandet har samband med kön, könsoverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. Såvida inte bestämmelsen, kriteriet eller förfaringssättet har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet (2008:567 1 kap. 4§).

Indirekt diskriminering: att någon missgynnas genom tillämpning av en bestämmelse, ett kriterium eller ett förfaringssätt som framstår som neutralt men som kan komma att särskilt missgynna personer med visst kön, viss könsoverskridande identitet eller uttryck, viss etnisk tillhörighet, viss religion eller annan trosuppfattning, visst funktionshinder, viss sexuell läggning eller viss ålder, såvida inte bestämmelsen, kriteriet eller förfaringssättet har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet (2008:567 1Kap. 4§).

Instruktioner att diskriminera: order eller instruktioner att diskriminera någon på ett sätt som lämnas åt någon som står i lydnads- eller beroendeförhållande till den som lämnar ordern eller instruktionen eller som gentemot denna åtagit sig att fullgöra ett uppdrag.

Trakasserier: ett uppträdande som kränker någons värdighet och som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna kön, viss etnisk tillhörighet, viss religion eller annan trosuppfattning, viss sexuell läggning, visst funktionshinder, viss könsoverskridande identitet eller uttryck, eller ålder.

Sexuella trakasserier: ett uppträdande av sexuell natur som kränker någons värdighet.

Förbud mot repressalier

Huvudmannen eller personalen får inte utsätta ett barn eller en elev för repressalier på grund av att barnet eller eleven medverkat i en utredning enligt detta kapitel eller anmält eller påtalat att någon handlat i strid med bestämmelserna i kapitlet.